

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Vojtěch Kubiš

**Postoj římsko-katolické církve
k Delorově iniciativě „Srdce a duše pro Evropu“**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Vojtěch Kubiš**

Vedoucí práce: **PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

KUBIŠ, Vojtěch. *Postoj římsko-katolické církve k Delorsově iniciativě „Srdce a duše pro Evropu“*. Praha, 2017. 48 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra evropských studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.

Abstrakt

Cílem této práce je zkoumat příčiny zdrženlivého postoje římsko-katolické církve vůči Delorsově iniciativě *Srdce a duše pro Evropu*. Je přitom vycházeno z prvotního předpokladu, že by zapojení do iniciativy mohlo být pro církve výhodné. Vzhledem k apelu Jana Pavla II. na západní sekularizovanou společnost, aby se vrátila ke křesťanským kořenům, mohla římsko-katolická církev využít Delorsovy nabídky spolupodílet se na definování evropských hodnot a propagovat své učení v evropské politice. K zapojení římsko-katolické církve však nedošlo, a to ze dvou důvodů: zaprvé, papež dbal na pečlivé oddělení duchovních záležitostí od evropské politiky. Otázkou hodnot se měla zabývat církev, nikoliv evropské instituce. Zadruhé, Delorsova iniciativa byla pro římsko-katolickou církev nevýhodná z hlediska nastavení dialogu. Hlavním rysem debaty byla jednání na více úrovních (kombinace národních a nadnárodních setkání) a hledání širokého konsensu. Takový styl komunikace byl hierarchickému fungování římsko-katolické církve vzdálený. Pokud by se církev do iniciativy zapojila, její vyjednávací pozici by ztěžovala skutečnost, že by se musela přizpůsobit nové formě jednání, na kterou doposud nebyla zvyklá. Hlubší analýzou těchto dvou skutečností jsou vysvětleny důvody, proč se římsko-katolická církev nezapojila do Delorsovy iniciativy *Srdce a duše pro Evropu*.

Abstract

Aim of this thesis is to analyse causes of reserved stance of the Roman Catholic Church towards Delors' initiative *Heart and Soul for Europe*. Research comes out from initial presumption that engagement of the Church in the initiative could be beneficial for Her. With respect to John Paul's II appeal to Western secularised society to return back to its Christian roots, Pope could have perceived Delors' initiative as an appropriate opportunity how to promote Catholic teaching in European policies. However, the Roman Catholic Church has not officially joined the initiative which was due to two reasons: Firstly, Pope strongly adhered to the principle of separation spiritual issues from European policies. Spiritual issues should be administered by the Church, not European institutions. Secondly, for the Catholic Church, Delors' initiative was also problematic from the perspective of the set-up of the dialogue. The dialogue was grounded on multi-level meetings (both within national and supranational bodies) based on wide consensus-seeking debate. Such way of dialogue was hard to embrace by the Catholic Church, which worked more authoritatively within its hierarchical structure. Therefore, it would be very complicated for the Church to adapt on such form of dialogue and effectively promote its teaching. Deeper analysis of both reasons provides explanation why the Roman Catholic Church did not officially participate in Delors' initiative *Soul and Heart for Europe*.

Klíčová slova

Jacques Delors, Srdce a duše pro Evropu, Evropské společenství, Svatý stolec, Jan Pavel II., křesťanství, ekumenismus

Keywords

Jacques Delors, Heart and Soul for Europe, European Community, Holy See, John Paul II., Christianity, ecumenism

Rozsah práce: 89 288 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 12. 5. 2017

Vojtěch Kubiš

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své práce, panu doktoru Matějkovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky během zpracování bakalářské práce. Vážím si času, který mi věnoval.

Institut mezinárodních studií
Teze bakalářské práce

Jméno:

Vojtěch Kubiš

E-mail:

v.kubis@email.cz

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

Letní semestr 2015/16

Semestr a školní rok ukončení práce:

Letní semestr 2016/17

Vedoucí bakalářského semináře:

doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Vedoucí práce:

PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D.

Název práce

Postoj římsko-katolické církve vůči Delorsově iniciativě „Srdce a duše pro Evropu“

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Téma práce se zabývá příčinami zdrženlivého postoje římsko-katolické církve vůči Delorsově iniciativě *Srdce a duše pro Evropu*. Vzhledem k jejímu dlouhodobě pozitivnímu vztahu k projektu evropské integrace bylo možné očekávat vstřícný postoj k Delorsově iniciativě. Kromě toho nabízela Delorsova iniciativa římsko-katolické církvi možnost podílet se na formování evropských hodnot a propagovat tak své učení. I přes tyto skutečnosti se římsko-katolická církev do iniciativy nezapojila. Důvody spočívaly v papežově názoru na otázku, kdo by měl formovat evropské hodnoty. Jan Pavel II. vnímal křesťanství jako základ evropských hodnot, tudíž se podle jeho názoru měla touto problematikou zabývat církev, nikoliv světská moc. Zároveň se téma dotýká problematiky ekumenismu, jelikož by byla římsko-katolická církev nucena v rámci Delorsovy iniciativy spolupracovat s ostatními církvemi. V tomto směru je vidět, že římsko-katolická církev nebyla nastavena na pluralitní debatu s protestantskými církvemi ohledně duchovních otázek.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Původním záměrem bylo analyzovat vliv římsko-katolické církve na politiky EU, především z hlediska hodnot. Jedná se však o velice komplexní problematiku přesahující rámec bakalářské práce. Téma bylo zúženo na konkrétní událost (tj. jednání o Delorsově iniciativě), nicméně problematika hodnot je v práci zahrnuta podle původního záměru.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

V úvodu bakalářské práce je čtenář seznámen s obsahem a strukturou práce. Rovněž jsou analyzovány použité zdroje a popsána použitá metodologie. V této části je také vyslovena hypotéza, proč se římsko-katolická církev do iniciativy nezapojila. Bakalářská práce je rozdělena na tři kapitoly. V první kapitole je charakterizována Delorsova iniciativa a její účel. Ve druhé kapitole jsou analyzovány příčiny pasivity římsko-katolické církve vzhledem k obsahu Delorsovy iniciativy. Kapitola se v této souvislosti zabývá odlišným pohledem papeže Jana Pavla II. na roli evropské integrace. Ve třetí kapitole jsou analyzovány příčiny pasivity římsko-katolické církve vzhledem k formě spolupráce v rámci Delorsovy iniciativy. V této souvislosti je zkoumáno reálné fungování ekumenismu mezi římsko-katolickou církví a protestanty. Protestantské církve byly zpočátku hlavním účastníkem v Delorsově iniciativě. Římsko-katolická církev by tak v případě svého zapojení byla nucena vést s protestantskými církvemi dialog. V závěru bakalářské práce jsou shrnuty veškeré poznatky k Delorsově iniciativě a postoji římsko-katolické církve k ní. Rovněž je vyhodnocena pravdivost hypotézy uvedené v úvodu práce.

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavní titulů):

Abrecht, Paul. recenze knihy *Memoirs*, W. A. Visser 't Hooft, *Ecumenical Review* 40, (1988): 539–43. <http://eds.b.ebscohost.com>.

Burton, Win. *The European Vision and the Churches: The Legacy of Marc Lenders*. Geneva: Globethics.net, 2015.
http://www.globethics.net/documents/4289936/17575651/GE_CEC_01_web_final.pdf/e32ba4bf-bca0-4368-a736-f74b7d61071a.

Delong, Marek „The approach of Pope John Paul II to European integration.“ *Politics and Society*, č. 8 (2011): 45–52.
http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Polityka_i_Spoleczenstwo/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8-s45-52/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8-s45-52.pdf.

Fossum, John Erik, a Schlesinger, Philip, eds. *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space In The Making?*. New York: Routledge, 2007.

Giovanni Paolo II. „Discorso di Giovanni Paolo II durante la visita al parlamento Europeo.“ The Holy See. Staženo 25.4.2017. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881011_european-parliament.html.

Giovanni Paolo II. „Visita alla Sede della Comunità europea.“ The Holy See. Staženo 22.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1985/may/documents/hf_jp-ii_spe_19850520_european-comm-bruxelles.html.

Hogebrink, Laurens. *Europe's Heart and Soul: Jacques Delors' Appeal to the Churches*. Geneva: Globethics.net, 2015.
http://www.globethics.net/documents/4289936/17575651/GE_CEC_2_web.pdf.

Jan Pavel II. „Unitatis reintegratio.“ La Santa Sede. Staženo 25.4.2017.
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-reintegratio_cs.html.

Jan Pavel II. *Centesimus Annus*. Praha: Zvon, 1996. <http://www.farnoststrasnice.cz/doky/e-knihovna/centesimus-annus.pdf>.

Jan Pavel II. *Paměť a identita. Rozhovory na přelomu dvou tisíciletí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Ján Pavol II. „Redemptor hominis.“ The Holy See. Staženo 27.4.2017.
http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/sk/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html.

Jansen, Thomas. „Europe and Religions: the Dialogue between the European Commission and Churches or Religious Communities.“ *Social Compass* 47, č. 1 (1. března 2000): 103–12.
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/003776800047001011>.

John Paul II. „To members of the Economic and Social Committee of the European Communities.“ The Holy See. Staženo 25.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/march/documents/hf_jp-ii_spe_19790322_com-europee.html.

John Paul II. „To the Delegates of the National Ecumenical Commissions.“ The Holy See. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/november/documents/hf_jp-ii_spe_19791123_commissioni-ecumeniche.html. Staženo 25.4.2017.

John Paul II. „To the European Commission and to the European Court of Human Rights.“ The Holy See, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881008_human-rights.html. Staženo 20.4.2017.

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1993.

http://pmr.op.cz/upload/varia/KODEX_KANONICKEHO_PRAVA_1983.pdf.

Leuştean, Lucian. *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2014.

McCrea, Ronan. *Religion and the Public Order of the European Union*. New York: Oxford University Press, 2010.

Newbiggin, Lesslie. „The Legacy of W. A. Visser 't Hooft.“ *International Bulletin of Mission Research* 16. č. 2 (13. září 2016): 78–82. <http://www.internationalbulletin.org/issues/1992-02/1992-02-078-newbiggin.pdf>.

Promluva J. Delorse na konferenci francouzských biskupů z 27. října 1989. JD-912, V36-D5. Historický archiv Evropské unie. <http://archives.eui.eu/en/fonds/239188?item=JD-03.01.03-912>.

Vignon, Jérôme. „Carrefours Européens des Sciences et de la Culture.“ *Forward Studies Unit of the European Commission*. č. 1 (listopad 1995). http://bookshop.europa.eu/en/carrefours-europ-ens-des-sciences-et-de-la-culture.-n-1-november-1995-pbCMAB95001/downloads/CM-AB-95-001-EN-C/CMAB95001ENC_001.pdf;pgid=GSPefJMEtXBSR0dT6jbGakZD0000FzvRCPx6;sid=_XCEnFW5zgqEnQyoWiMaOzecX7P4zFJq-6M=?FileName=CMAB95001ENC_001.pdf&SKU=CMAB95001ENC_PDF&CatalogueNumber=CM-AB-95-001-EN-C. Staženo 12.4.2017.

Weninger, Michael. *Europa Ohne Gott? Die Europäische Union Und Der Dialog Mit Den Religionen, Kirchen Und Weltanschauungsgemeinschaften*. Baden-Baden: Nomos, 2007.

Žák, Petr. „Svatý stolec, římskokatolická církev a evropská integrace: od Pia XII. k Benediktu XVI.“ Doktorská disertace, Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

OBSAH.....	1
ÚVOD.....	2
1. DELORSOVA INICIATIVA „SRDCE A DUŠE PRO EVROPU“	9
2. POSTOJ CÍRKVE K OBSAHU INICIATIVY.....	15
2.1 DUCHOVNÍ OBLAST JAKO VÝLUČNÁ ZÁLEŽITOST CÍRKVE	17
2.1.1 Vymezení světských a církevních záležitostí	17
2.1.2 Postoj Jana Pavla II. k evropské integraci.	20
2.1.3 Preference rozšiřování před prohlubováním integrace	22
2.2 OBAVY Z KULTURNÍ NIVELIZACE	23
2.2.1 Obhajoba národní identity.....	23
2.2.2 Důraz na subsidiaritu a hodnoty jednotlivce.....	25
2.2.3 Snaha o duchovní obnovu Evropy	26
2.3 PAPEŽOVO NEZASAHOVÁNÍ DO JEDNÁNÍ O PODOBĚ INTEGRACE	28
3. POSTOJ CÍRKVE K FORMĚ DIALOGU.....	30
3.1 OBECNÉ VNÍMÁNÍ EKUMENISMU ZE STRANY ŘÍMSKO-KATOLICKÉ CÍRKVE	31
3.2 FUNGOVÁNÍ EKUMENICKÉ SPOLUPRÁCE VE VZTAHU K ES	34
3.3 KOMUNIKACE PROTESTANTSKÝCH CÍRKVÍ A KATOLICKÉ CÍRKVE S EVROPSKÝMI INSTITUCEMI A MEZI SEBOU NAVZÁJEM.....	35
3.3.1 Fungování protestantských církví ve vztahu k ES	38
ZÁVĚR.....	41
SUMMARY	42
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	44

Úvod

V této bakalářské práci je analyzován postoj římsko-katolické církve k Delorově iniciativě *Srdce a duše pro Evropu*. Iniciativa *Srdce a duše pro Evropu* byla projektem předsedy Evropské komise, Jacquese Delorse, z počátku devadesátých let dvacátého století. Delors chtěl skrze tuto iniciativu dát evropské integraci nový směr. Koncem roku 1992 měl být dokončen jednotný vnitřní trh, který byl tehdy považován za vrchol hospodářské spolupráce mezi členskými státy. Po podepsání Maastrichtské smlouvy v roce 1991 se očekávalo další prohloubení integrace v politické oblasti. Iniciativa *Srdce a duše pro Evropu* otevírala v rámci evropského projektu novou debatu o evropské kultuře a hodnotách. Jacques Delors se domníval, že evropská integrace plně uspěje jedině tehdy, pokud budou státy hledat společné kulturní kořeny a sdílet stejné hodnoty. Aby byla iniciativa úspěšná a její výsledek byl veřejností všeobecně přijat, rozhodl se Delors přizvat do iniciativy i občanskou společnost a církev. Jako první oslovil Delors v roce 1989 římsko-katolickou církev. Nejednalo se o vyhlášení iniciativy v pravém slova smyslu, jako spíše o *pouhou* prezentaci této myšlenky za účelem zjištění reakce. K Delorově zklamání reagovala římsko-katolická církev na myšlenku spolupráce s Evropskou komisí s minimálním zájmem.¹

I přesto, že Delorova iniciativa nemusela být zcela podle představ římsko-katolické církve, dalo by se na první pohled očekávat, že se církev do iniciativy zapojí. Existovaly pro to dva důvody: zaprvé, církev byla příznivě nakloněná evropskému projektu již od jeho vzniku, a navíc klíčovými aktéry integračního procesu byly ideologicky spřízněné křesťansko-demokratické strany (resp. jejich politici).² Koneckonců i Jacques Delors, autor iniciativy *Srdce a duše pro Evropu*, byl římský katolík. Zadruhé, Jan Pavel II. velice často kritizoval sekularizační tendence a vytlačování Boha z veřejného prostoru v zemích Evropského společenství.³ Delorova iniciativa, která vyzývala společnost ke spoluvytváření evropských hodnot, se mohla jevit jako vhodná příležitost pro církev, která by mohla tímto způsobem napomoci šíření svého učení. Navzdory těmto skutečnostem se římsko-katolická církev do iniciativy nezapojila.

¹ Promluva J. Delorse na konferenci francouzských biskupů z 27. října 1989, JD-912, V36-D5, Historický archiv Evropské unie, <http://archives.eui.eu/en/fonds/239188?item=JD-03.01.03-912>, s. 64.

² Touto problematikou jsem se již zabýval ve své ročníkové práci: Vojtěch Kubiš, „Příčiny dominantního vlivu křesťansko-demokratických stran na formování evropské integrace v poválečném období“ (ročníková práce, Univerzita Karlova v Praze, 2016), 9–12, 24.

³ Papežovou kritikou tohoto trendu se zabývá druhá kapitola této bakalářské práce.

Na otázku, proč se římsko-katolická církev do Delorovy iniciativy zpočátku nezapojila, lze vyslovit předběžnou odpověď (hypotézu), že ji k tomu vedly obavy o poškození své reputace. Církev sice evropský projekt už od počátku podporovala, ale od spolupráce s evropskými institucemi se distancovala. Důvodem byly obavy z nařčení že se snaží o znovuovládnutí Evropy, jako tomu bylo ve středověku.⁴ To by vyvolalo jen další proticírkevní nálady ve společnosti. Tytéž obavy mohly hrát roli i v případě Delorovy iniciativy, jelikož společnost byla od šedesátých let dvacátého století čím dál více sekularizovaná, takže se dala předpokládat silná nevole veřejnosti. Potvrzení či vyvrácení a analýza skutečných příčin zdrženlivého postoje římsko-katolické církve je cílem této bakalářské práce.

Časově je bakalářská práce zařazena do období od roku 1990, kdy Delors oficiálně prezentoval svoji iniciativu náboženským organizacím (konkrétně anglikánské a protestantským církvím), do roku 1994, kdy se iniciativa transformovala do oficiálního programu *A Soul for Europe: Ethics and Spirituality* (zkráceně *A Soul for Europe*; dále používán český překlad *Duše pro Evropu*).⁵ V souvislosti s oficiálním vznikem programu se dialog rozšířil i o další účastníky z řad náboženských i nenáboženských organizací. Mezi léty 1990–94 probíhal neformální dialog s křesťanskými církvemi, který měl vliv na finální podobu a fungování programu *Duše pro Evropu*. V rámci bakalářské práce je zkoumáno především období 1990–92. Jednalo se totiž o časový úsek, v němž římsko-katolická církev na jednáních vůbec nefigurovala. Delors tak jednal pouze s protestantskými církvemi,⁶ které tím získaly v jednáních časový náskok. V roce 1992 se římsko-katolická církev zapojila jako pozorovatel jednání a od roku 1995 se na nich plně podílela.⁷ Cílem práce je nicméně zkoumat příčiny nezapojení se do dialogu už na jeho počátku. Proto jsou události po roce 1992 v této práci popsány pouze za účelem uvedení širšího kontextu. V souvislosti s časovým vymezením tématu je třeba upozornit na dvě skutečnosti: zaprvé, v některých případech udávají různé zdroje odlišná data vzniku Delorovy iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* a vzniku programu

⁴ Jednalo se o poněkud zjednodušený a nadsazený názor, který byl ale ve veřejném mínění znatelně přítomný.

⁵ Formální název v češtině neexistuje. Přeložit jej lze jako *Duše pro Evropu: etika a spiritualita*.

⁶ Pro účely bakalářské práce je pod pojmem *protestantské církve* myšlena i anglikánská církev. Toto zjednodušení není zavádějící, jelikož anglikánská církev a protestanti úzce spolupracovali v rámci tzv. Ekumenického centra a ve vztahu k evropským institucím vydávali společná prohlášení.

⁷ Nutno předestřít, že účastníkem ze strany římsko-katolické církve byla COMECE, která však nereprezentovala oficiální politiku Svatého stolce (tj. celé římsko-katolické církve). Problematice se podrobněji věnuje kapitola 3.

Duše pro Evropu.⁸ Data uváděná v této bakalářské práci jsou, pokud je to možné, převzata z oficiálních zdrojů, případně jsou vybrána ta, na kterých se shoduje většina autorů. Problematice časového vymezení iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* a programu *Duše pro Evropu* se podrobněji věnuje Laurens Hogebrink ve své knize *Europe's Heart and Soul*.⁹ Problém s přesnou datací se však bakalářské práce dotýká jen velmi málo, protože je vymezená léty 1990–92. Pro toto období nebyly zaznamenány žádné sporné časové údaje.

Analýza počátečního nezapojení římsko-katolické církve do iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* je přínosná z několika důvodů. Především se jedná o stále aktuální téma. I v současné době se vede debata o evropských hodnotách a kořenech, přičemž otázka křesťanství a role církve (resp. církví) v diskuzích stále rezonuje.

Dalším důvodem, proč je vhodné se zvolenou problematikou zabývat, je skutečnost, že případ Delorovy iniciativy ukázal reálnou spolupráci mezi evropskými institucemi a římsko-katolickou církví. Na případě Delorově iniciativy tak lze nepřímo ilustrovat reálný postoj římsko-katolické církve k ekumenickému hnutí.¹⁰ Do roku 1992 byly totiž významnými účastníky debaty protestantské církve, se kterými by byla římsko-katolická církev nucena vést debatu, respektovat je jako rovnocenné partnery a přistupovat na kompromisy.

V neposlední řadě je téma vztahu římsko-katolické církve k Delorově iniciativě *Srdce a duše pro Evropu*, i přes svou důležitost, velice málo zpracované. Literatury

⁸ Například R. McCrea ve své knize *Religion and the Public Order of the European Union* datuje vznik programu do roku 1992: Ronan McCrea, *Religion and the Public Order of the European Union* (New York: Oxford University Press, 2010), 65. Ač nelze s jistotou říci, z jakých údajů autor vycházel, lze předpokládat, že vznikem programu minil jednání označovaná jako tzv. Carrefours, což byla série jednání s nenáboženskými uskupeními. Vedle neformálního dialogu s církvemi se rovněž jednalo o dialog bezprostředně předcházející programu *Duše pro Evropu*. Autorka L. Stan ve své knize *Church, State, and Democracy in Expanding Europe* uvádí datum vzniku programu až v roce 1999: Lavinia Stan, *Church, State, and Democracy in Expanding Europe* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 9. I když ani zde nelze s jistotou říci, jak autorka k datu dospěla, lze předpokládat, že tímto datem myslela vstup Amsterdamské dohody v platnost. Amsterdamská dohoda byla první smlouvou, která se oficiálně zabývala otázkou dialogu s náboženskými organizacemi. Oficiální zdroje a většina jiných autorů však uvádí rok 1994 jako datum vzniku programu *Duše pro Evropu*: „The EU institutions and inter-religious dialogue“, European Parliament, staženo 28.5.2017, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/551340/EPRS_ATA\(2015\)551340_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/551340/EPRS_ATA(2015)551340_EN.pdf).

⁹ Laurens Hogebrink, *Europe's Heart and Soul: Jacques Delors' Appeal to the Churches* (Geneva: Globethics.net, 2015), 71–79, http://www.globethics.net/documents/4289936/17575651/GE_CEC_2_web.pdf.

¹⁰ Ekumenismus je v této bakalářské práci zkoumán v rámci vztahů římsko-katolické a protestantských církví. Ortodoxní církev v Delorově iniciativě zpočátku nefigurovala, proto není do analýzy ekumenických vztahů zařazena.

zabývající se obecnou rolí náboženství (příp. křesťanství) v evropské integraci je naopak dostatek. Komplexně se touto problematikou zabývá například Ronan McCrea, profesor práva na University College London, ve své knize *Religion and the Public Order of the European Union*. V ní analyzuje vliv náboženství na evropský projekt z různých úhlů pohledu (například z pohledu právního systému, hospodářské spolupráce či z kulturního hlediska). Rovněž existuje rozsáhlé množství literatury zabývající se vztahem římsko-katolické církve a Evropské unie. Detailně se touto problematikou zabývá například disertační práce Petra Žáka *Svatý stolec, římskokatolická církev a evropská integrace: od Pia XII. k Benediktu XVI.* Ph.D. Petr Žák se dlouhodobě věnuje roli papežství ve dvacátém století v mezinárodní politice. Ze zahraničních autorů se vztahem římsko-katolické církve a Evropské unie obsáhle zabývá francouzská socioložka Bérengère Massignon ve své knize *Des dieux et des fonctionnaires: Religions et laïcités face au défi de la construction européenne*. Na rozdíl od Petra Žáka však Bérengère Massignon na problematiku nahlíží převážně z pohledu evropských institucí. Nezaměřuje se tedy tolik na postoj římsko-katolické církve, jako spíše na to, jaký význam jí přikládaly evropské instituce v integračním procesu. Kromě analýzy vztahů římsko-katolické církve a Evropské unie je také poměrně dobře zpracovaná problematika kolem snah o vytvoření Evropské ústavy a role křesťanského odkazu. Jako příklad lze uvést magisterskou práci Johannese Krause z Teologické fakulty Helsinské univerzity (Helsingin yliopisto) s názvem *A soul for Europe? Contributions of European Churches to the Forum of the Convention on the Future of Europe*. Případ Delorovy iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* z devadesátých let je v literatuře také zpracován, ale nikoliv se zaměřením na postoj římsko-katolické církve. Literaturu zabývající se Delorovou iniciativou lze rozdělit do dvou tematických celků: prvním z nich je pohled na iniciativu jako na politický projekt, kdy je zkoumána činnost evropských institucí. Takovýto přístup je přítomný například v knize *Europa Ohne Gott? Die Europäische Union Und Der Dialog Mit Den Religionen, Kirchen Und Weltanschauungsgemeinschaften* od Michaela Weningera, který byl politickým poradcem Evropské komise v otázkách dialogu s náboženskými organizacemi v rámci tzv. BEPA (resp. GOPA).¹¹ Do druhé oblasti patří publikace od protestantských církví, které se do iniciativy aktivně zapojily již od jejího

¹¹ Prvním orgánem, který měl na starosti komunikaci s náboženskými organizacemi byl tzv. *Forward Studies Unit* založený roku 1989. V roce 2001 byl FSU nahrazen orgánem GOPA (Group of Political Advisors to the European Commission), který byl v roce 2005 nahrazen orgánem BEPA (the Bureau of European Policy Advisors). Oficiální české ekvivalenty neexistují.

vyhlášení v roce 1990. Tato literatura ilustruje vztah protestantských církví k Delorově iniciativě. Nejvýznamnější publikací tohoto druhu je kniha s *Europe's Heart and Soul: Jacques Delors' Appeal to the Churches* od Laurence Hogebrinka. Hogebrink byl jedním ze zástupců protestantských církví, který se aktivně zúčastnil jednání s Evropskou komisí v rámci Delorovy iniciativy. V době zpracování této bakalářské práce však nebyla nalezena žádná literatura, která by se zabývala stejným tématem, tj. analýzou postoje římsko-katolické církve k Delorově iniciativě.

Vzhledem k minimálnímu zpracování zvoleného tématu v literatuře bylo vycházeno především z pramenů. Konkrétně se jednalo o promluvy papeže Jana Pavla II., které jsou dostupné online na stránkách vatikánského archivu. Výběr relevantních promluv byl stanoven pomocí časového a obsahového vymezení. Časově bylo vyhledávání vymezeno obdobím od roku 1978, kdy se Karol Wojtyła stal papežem Janem Pavlem II., do přelomu let 1994/95, kdy z Delorovy iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* vznikl program *Duše pro Evropu*. Obsahově byl výběr relevantních promluv vymezen pomocí klíčových slov, která lze rozdělit do dvou oblastí podle toho, pro jakou kapitolu bakalářské práce byla použita (tj. buď pro druhou kapitolu *Postoj církve k obsahu iniciativy* nebo třetí kapitolu *Postoj církve k formě dialogu*): V případě druhé kapitoly se jednalo o slova, která v sobě nějakým způsobem zahrnovala pojem *evropské instituce* nebo *Evropa*. V případě promluv adresovaných evropským institucím byl zkoumán postoj Jana Pavla II. k evropské integraci, jakožto základ pro analýzu zdrženlivého postoje římsko-katolické církve k Delorově iniciativě. Mezi nejrelevantnější pramen tohoto druhu patřil *papežův projev na půdě Evropského parlamentu z října roku 1988*, a to z toho důvodu, že v něm papež shrnul svůj postoj k Evropskému společenství a jakou mu přisuzuje roli v evropském prostoru. V případě promluv na téma Evropy bylo zkoumáno papežovo vnímání Evropy, a jakou měl vizi jednoty mezi evropskými národy. Jedním z nejvýznamnějších pramenů tohoto druhu byl *papežův projev v Santiagu de Compostela z listopadu roku 1982*. V něm kladl silný důraz na křesťanské kořeny Evropy, které byly podle jeho názoru hlavním jednotícím prvkem mezi evropskými národy.¹²

¹² Nutno však podotknout, že projevů, ve kterých papež zdůrazňoval křesťanské kořeny Evropy, bylo velice mnoho, proto nelze říci, že by projev v Santiagu de Compostela byl nějak zvlášť výjimečný. V tomto případě se spíše jedná o reprezentativní příklad.

V případě hledání relevantních pramenů pro zpracování třetí kapitoly (*Postoj církve k formě dialogu*) byla použita klíčová slova zahrnující pojem *ekumenismus*, případně byly vyhledávány dokumenty týkající se ekumenismu. Mezi nejrelevantnější prameny tohoto druhu patřila encyklika *Redemptor hominis* od Jana Pavla II. a dekret *Unitatis Redintegratio* přijatý na Druhém vatikánském koncilu. Encyklika je relevantní z toho důvodu, že ilustruje, jakým způsobem Jan Pavel II. vnímal ekumenismus. Dekret je relevantní z toho důvodu, že byl svou povahou pro papeže (a celou římsko-katolickou církev) závazný, takže veškerá činnost církve z něj musela vycházet.

Z použité literatury bylo nejrelevantnějších jedenáct publikací. Mezi literaturu zabývající se přímo vztahem římsko-katolické církve k evropské integraci (resp. evropským institucím) patřila disertační práce Petra Žáka *Svatý stolec, římskokatolická církev a evropská integrace: od Pia XII. k Benediktu XVI.* Z vyhledaných publikací byly použity především tyto: *Religion and the Public Order of the European Union* od Ronana McCrea, která poskytuje komplexní přehled o roli náboženství a církví v evropské integraci. Třetím významným zdrojem je akademický článek Marka Delonga *The approach of Pope John Paul II to European integration*, který analyzuje postoj Jana Pavla II. k evropské integraci.

Z literatury zabývající se vztahem evropských institucí k náboženským organizacím byla nejrelevantnější *Europe and Religions: the Dialogue between the European Commission and Churches or Religious Communities* od Thomase Jansena, bývalého ředitele *Forward Studies Unit* (FSU). FSU byla evropská instituce pověřená komunikací s náboženskými organizacemi během Delorovy iniciativy. Další publikací byla *Carrefours Européens des Sciences et de la Culture* od Jérôme Vignona, koordinátora dialogu FSU s náboženskými organizacemi. Stejně jako Jansen, i Vignon se jednání v rámci Delorovy iniciativy přímo zúčastnil. Třetí publikací byla *Europa Ohne Gott? Die Europäische Union Und Der Dialog Mit Den Religionen, Kirchen Und Weltanschauungsgemeinschaften* od Michaela Weninger, člena BEPA (a později GOPA).¹³ Mezi publikace, které nebyly explicitně použity (pro účely této práce to nebylo nutné), ale jsou vhodnou literaturou poskytující hlubší souvislosti, patří *Mémoires* od J. Delorse. Jedná se o paměti, ve kterých Delors popisuje osobní vzpomínky a reflexi

¹³ V roce 2001 byl FSU (Forward Studies Unit) nahrazen orgánem GOPA (Group of Political Advisors to the European Commission), který byl v roce 2005 nahrazen orgánem BEPA (the Bureau of European Policy Advisors). Oficiální české ekvivalenty neexistují.

svého (politického) života. Druhou publikací je *Jacques Delors: Perspectives on a European Leader*, v níž je obsáhle analyzován Delorsův politický život. Autorkou je profesorka Helen Drakeová, která stojí v čele Akademické asociace pro současné evropské studia (UACES) a problematice evropské integrace se dlouhodobě věnuje.

Z literatury zabývající se problematikou ekumenismu vzhledem k evropské integraci je nejrelevantnější *Europe's Heart and Soul: Jacques Delors' Appeal to the Churches* od Laurence Hogebrinka. Jeho kniha vznikla na základě osobních poznámek z jednání a vzpomínek. Svou povahou je tato publikace na pomezí pramene a literatury. Dále se jednalo o publikaci *The European Vision and the Churches: The Legacy of Marc Lenders* od Win Burtonové. Burtonová byla sekretářkou Marca Lenderse, rovněž přímého účastníka jednání. Burtonová pracovala s primárními zdroji, zejména s Lendersovými materiály a osobními poznámkami. Třetí publikací byla *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community* od profesora (přesněji *readera*) Luciana Leușteana, který se dlouhodobě věnuje problematice role křesťanských církví v politice. Publikace, která nebyla explicitně použita (pro účely této práce to nebylo nutné), ale je vhodnou literaturou poskytující hlubší souvislosti, se nazývá *A History of the Ecumenical Movement: Vol III: 1968-2000*. Sborník se komplexně zabývá vývojem ekumenismu z druhé poloviny dvacátých let. Editovali jej John Briggs, Mercy Amba Oduyoye a Georges Tssetsis.

V bakalářské práci byly použity zejména dva metodologické postupy: první kapitola poskytující rámcové představení Delorovy iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* byla zpracována prostřednictvím kompilace relevantní literatury. Pro zpracování samotného tématu bakalářské práce byla použita především obsahová (resp. tematická) analýza papežových projevů.¹⁴

Celkem bylo pro napsání této bakalářské práce analyzováno 28 pramenů (z toho 21 promluv papeže Jana Pavla II.), z literatury pak 31 publikací (z toho 13 knih, a 6 akademických článků).

Bakalářská práce je členěna do tří kapitol. V první kapitole s názvem *Delorova iniciativa Srdce a duše pro Evropu* je rámcově představen obsah, forma a cíle Delorovy iniciativy. V druhé kapitole s názvem *Postoj církve k obsahu iniciativy* jsou analyzovány příčiny zdrženlivého postoje římsko-katolické církve ve vztahu k obsahu a

¹⁴ Blahoslav Kovář, *Obsahová analýza dokumentu* (Praha: UVTEI, 1974), 16-22.

cílům Delorovy iniciativy. Ve třetí kapitole s názvem *Postoj církve k formě dialogu* jsou analyzovány příčiny zdrženlivého postoje římsko-katolické církve ve vztahu k formě a nastavení dialogu v rámci Delorovy iniciativy.

1. Delorova iniciativa „Srdce a duše pro Evropu“

„Jacques Delors je skutečným otcem evropského sjednocování, kterému se podařilo překonat 'eurosclerózu' osmdesátých a devadesátých let. Bez něj bychom neměli euro, EMU, vlastně bychom vůbec neměli EU takovou, jakou ji známe dnes.“¹⁵

předseda Evropské komise Jean Claude Juncker, 2015

Když v roce 1985 nastoupil Jacques Delors do úřadu předsedy Evropské komise, musel se potýkat s řadou problémů vzniklých v minulosti. Obecně panovala tzv. *euroscleróza*, kdy polevilo nadšení pokračovat v integračním procesu. V ekonomické oblasti utrpěl proces sjednocování Evropy, když si Velká Británie vyžádala tzv. *rabat* (*de facto* snížení finanční částky, kterou měla odvádět pro potřeby ES). V politické oblasti trpěla evropská integrace především kvůli malým pravomocem evropských institucí. V důsledku Lucemburského kompromisu z roku 1966 byla pozice Evropské komise vzhledem k národním vládám členských států velice slabá. Posílení pravomocí Evropské komise a její větší publicita ve veřejném prostoru byla prvním cílem, který si Delors vytyčil. Jacques Delors chtěl docílit evropského modelu společnosti, který by za účelem hlubší integrace posílil pravomocí evropských institucí na úkor národních orgánů. Evropská integrace neměla být diplomatickou záležitostí, kdy se jednotlivé státy snažily prosadit národní zájmy v evropském měřítku, ale záležitostí, ve které by evropské státy spolupracovaly za účelem prosperity celého kontinentu. Mezivládní přístup na základě jednomyslné shody členských států považoval Delors za neúčinný způsob, který bránil úspěšnému sjednocení Evropy.¹⁶

Aby docílil posílení nadnárodní složky v evropské integraci, udělal Delors dvě věci. Nejdříve, za účelem větší efektivity práce, restrukturalizoval Evropskou komisi. Jejím jádrem se stal sekretariát, který si sám sestavil. Zadruhé se zaměřil na spolupráci

¹⁵ Jean-Claude Juncker, úvodní příspěvek přednesený v rámci The Commission's Leadership and the Governance of Europe, Friends of Europe a Jacques Delors institut, Brussels, jaro 2015.

¹⁶ Václav Veber, *Dějiny sjednocené Evropy: Od antických počátků do současnosti* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004), 326–27.

s německým kancléřem Kohlem a francouzským prezidentem Mitterandem, se kterými měl Delors již předtím velmi dobré vztahy. Díky těmto dobrým vztahům se Delorsovi skutečně podařilo posílit pravomoci Evropské komise, takže mohl začít realizovat své plány.¹⁷ Ty lze tematicky rozdělit do tří okruhů: Delorsovým prvním plánem bylo prohloubit hospodářskou spolupráci, což se mu podařilo. V roce 1986 byl přijat Jednotný evropský akt, v jehož rámci se očekávalo dokončení vnitřního trhu ES do roku 1992. Zadruhé, Delors usiloval o prohloubení integrace v politické oblasti, a i v této záležitosti byl úspěšný. Již v důsledku přijetí Jednotného evropského aktu byly posíleny pravomoci Evropského parlamentu na úkor Rady. Hlavního úspěchu v politické integraci však Delors dosáhl, když byla podepsána roku 1992 Maastrichtská smlouva. V jejím rámci byly rozšířeny oblasti spolupráce mezi národními a evropskými institucemi (např. do oblasti sociální politiky nebo životního prostředí).¹⁸

Třetím plánem, který chtěl Delors zrealizovat, bylo co největší přiblížení evropského projektu občanům. Tohoto úkolu se měla podle jeho názoru zhostit Evropská komise. Delors to obrazně řekl ve svém projevu v Bruggách z roku 1989, když prohlásil, že „je třeba najít způsob integrace shora. I prameny vod musí tryskat ze skály, shora dolů, aby se mohly následně spojit v jednu velkou řeku.“¹⁹ Příměrem *pramenů vod* mínil občany členských států a tito občané potřebovali pomyslnou *skálu*, což měla být podle Delorse Evropská komise. EK měla občany spojit do organizované občanské společnosti, která by komisi a další evropským institucím pomohla prohlubovat integrační proces. Jedině pokud by se u lidí vytvořila evropská identita a pocit sounáležitosti, mohlo dojít ke skutečnému sjednocení Evropy.

Delorsův koncept *Srdce a duše pro Evropu* nebyl ve své podstatě ničím novým. O duchovním rozměru Evropy hovořil již Robert Schumann, když v padesátých letech prohlásil: „Jsme [my, Evropané, pozn.V.K.] voláni, abychom měli na paměti křesťanskou povahu Evropy při vytváření demokratické podoby integrace a vytvářeli tak 'společensví lidí'.“²⁰ Potřebu přiblížit evropský projekt blíže svým obyvatelům silně vnímal i belgický premiér Leo Tindermans, který ve své zprávě (tzv. Tindermansova zpráva) z roku 1975

¹⁷ Wilfried Martens, *Europe: I Struggle, I Overcome* (Dordrecht: Springer, 2008), 97.

¹⁸ „90. léta“, Euroskop.cz, staženo 4.5.2017, <https://www.euroskop.cz/8889/sekce/90-leta/>.

¹⁹ Claudia Sternberg, *The Struggle for EU Legitimacy: Public Contestation 1950-2005* (Palgrave Macmillan UK, 2013), 82.

²⁰ Jeff Fountain, „A Christian Europe(an): the forgotten vision of Robert Shuman“ *Encounters Mission Journal*, č. 36 (11. března 2011): 1, https://encountersmissionjournal.files.wordpress.com/2011/08/fountain_2011-03_schumann_and_europe.pdf.

nabádal Evropské společenství k větší komunikaci s občany členských zemí: „Musíme naslouchat svým lidem. Co Evropané chtějí? Co od integrace Evropy očekávají?“²¹ I v oblasti komunikace s náboženskými organizacemi nepřišel Delors s průkopnickým nápadem. Již za předchozí Komise pod vedením Gastona Thorna, vznikl v roce 1983 post *Zvláštního poradce pro komunikaci s náboženskými organizacemi*. Nové však bylo to, že se Delors problematikou duchovní tváře Evropy (resp. Evropského společenství) zabýval soustavně. Na základě toho začal od konce osmdesátých let formovat činnost Evropské komise.²²

V březnu roku 1989 založil Delors *Forward Studies Unit* (FSU). Jednalo se o poradní výbor EK v etické a duchovní oblasti, který měl za úkol navázat pravidelné styky s náboženskými a spirituálními organizacemi. Za působnosti Delorovy komise se jednalo o klíčový orgán ze strany ES (resp. EU od roku 1993) pro komunikaci s náboženskými (později i s nenáboženskými)²³ organizacemi. Významnými představiteli tohoto orgánu v období Delorovy iniciativy byli Jérôme Vignon (koordinátor vzájemných setkání) a bývalý římsko-katolický kněz, Marc Luyckx (ředitel FSU), který byl v osmdesátých letech sekretářem Evropské ekumenické organizace pro rozvoj (EECOD). *Forward Studies Unit* byl hlavním aktérem ze strany evropských institucí, který figuroval na jednáních o iniciativě *Srdce a duše pro Evropu*.

„V minulosti jsme potřebovali technokraty, teď potřebujeme ideály,“²⁴ prohlásil předseda Evropské komise, Jacques Delors, při setkání s představiteli protestantských církví roku 1990. Delors si byl vědom, že měl-li evropský projekt fungovat i nadále, bylo nutné rozšířit evropskou integraci i do jiných oblastí, zejména do oblasti kulturní a spirituální. Při setkání se zástupci Německé evangelické církve v únoru 1992 řekl: „Nacházíme se na křižovatce při budování Evropy. Rok 1992 je milníkem. Ačkoliv na povrchu ještě není nic znát, lze cítit, že dějinný vývoj nabírá nový směr,“²⁵ a dodal, že „evropský projekt neuspěje, pokud bude vystavěn jen na právních předpisech a ekonomických principech. [...]. Pokud se nám během následujících deseti let nepodaří dát Evropě duši, dát jí smysl a duchovní rozměr, tahle hra [budování jednotné Evropy,

²¹ Sternber, *EU legitimacy*, 72.

²² Delors ve své snaze zapojit občanskou společnost do debaty o budoucnosti EU pokračoval i po skončení v úřadu předsedy Evropské komise. V roce 1996 založil think-tank *Notre Europe* (Naše Evropa). Ten funguje pod hlavičkou Delorova institutu dodnes.

²³ Kromě humanistických uskupení se jednalo o různé akademické a kulturní organizace, viz dále.

²⁴ Hogebrink, *Europe's Heart*, 50.

²⁵ *Ibid.*, 74.

pozn. V.K.] skončí.“²⁶ V tomto duchu zahájil Delors svou iniciativu *Srdce a duše pro Evropu*.

Delorovu iniciativu lze časově rozdělit do tří období:²⁷ V první fázi (1990–92) se jednalo o neformální styky s náboženskými organizacemi (jak je ukázáno dále, jednalo se o spolupráci *de facto* jen protestanty). Delorovým cílem bylo dát evropským politikám spirituální rozměr. Debata se tak týkala především těch evropských politik, které svou povahou zasahovaly i do duchovní dimenze. Sem spadaly záležitosti týkající se sociální politiky, lidských práv, ochrany životního prostředí, vnějších vztahů, pomoci rozvojovým zemím a v neposlední řadě také vědy a výzkumu s ohledem na etický rozměr. Církve a humanistické organizace²⁸ měly nad takovými politikami vést debatu a dát jim pomyslné požehnání. Tím, že by se náboženské organizace a humanisté *de facto* podíleli na evropských politikách, měl vzniknout určitý pocit sounáležitosti mezi Evropany. Občané měli mít pocit, že to, co Evropská komise dělá, je v souladu s jejich, ať již náboženským či jiným, přesvědčením. Tak mělo vzniknout užší pouto mezi Evropskou komisí a občany. Církve měly evropským politikám spirituální rozměr tak, aby občané nevnímali proces integrace jako technickou (resp. byrokratickou) záležitost, ale jako proces, který napomáhá ke sjednocení národů. Delors přikládal dialogu s náboženskými organizacemi zvláštní význam, a to ze dvou důvodů: zaprvé očekával, že bude skrze debatu získávat určité povědomí o náladě ve společnosti a bude podle toho upravovat evropskou politiku. Druhý důvod byl pro Delorse důležitější. Thomas Jansen, který stanul v čele FSU po Marcu Lendersovi v polovině devadesátých let, popsal tento důvod následovně: „Zatímco organizace z hospodářského, sociálního či kulturního sektoru mají tendenci ovlivňovat politiku ve svůj vlastní prospěch, církve a náboženské společnosti, které vycházejí z obecně platných morálních principů, usilují o obecné dobro a spravedlnost pro všechny.“²⁹

²⁶ Hogebrink, *Europe's Heart*, 74.

²⁷ Oficiálně Delorova iniciativa však žádné fáze neměla. Časové vymezení jednotlivých období je v této práci provedeno za účelem lepšího pochopení problematiky.

²⁸ Do této skupiny byly řazeny všechny skupiny, které byly svou povahou spirituální, ale nikoliv náboženské. V angličtině jsou tato uskupení označována jako *groups of conviction*. Mezi nejvýznamnější nenáboženskou organizací, která byla do dialogu zapojena, patřila Evropská humanistická federace (EHF). EHF sdružovala různá menší spirituální uskupení. Delorova komise jednala s EHF jako celkem, dílčí členské organizace EHF nejsou v dokumentech zmiňovány. Pro účely bakalářské práce není kladen rozdíl mezi termínem *humanisté* a *EHF*. Obojími termíny jsou myšleny nenáboženské spirituální skupiny, které měly nějaký význam v Delorově iniciativě *Srdce a duše pro Evropu*.

²⁹ Thomas Jansen, „Europe and Religions: the Dialogue between the European Commission and Churches or Religious Communities“ *Social Compass* 47, č. 1 (1. března 2000): 104, <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/003776800047001011>.

Pomyslná druhá fáze Delorosvy iniciativy započala v roce 1992, kdy bylo v rámci FSU vyčleněno oddělení pro komunikaci s lidmi z oblasti vědy a kultury. Toto oddělení (oficiálně označováno jako *Unit*) mělo na starosti pořádání tzv. *Evropských seminářů o vědě a kultuře* (francouzsky *Carrefours*). Cíl těchto seminářů byl dvojitý: zprvé, debatovat o budoucnosti evropského integrace v oblasti vědy a kultury. Zadruhé, skrze tyto semináře měla být evropským institucím dána reflexe a zhodnocení dosavadních evropských politik pohledem vědců a umělců.³⁰ Obsahově byly tyto debaty podobné debatám vedeným s náboženskými organizacemi, což dokládají i příklady názvů jednotlivých setkání: *Evropský model společnosti; Věda, svědomí a společnost; Vzdělání a společnost; Evropská identita a budoucnost demokracie*.³¹ Debata však nebyla vedena o etickém a duchovním rozměru evropských politik, ale řešily se záležitosti spíše technické povahy.³² *Carrefours* byly výsledkem Delorsových snah o přiblížení evropského projektu více k občanům. Účastníky těchto seminářů byli většinou jednotlivci, kteří nemuseli nutně zastupovat nějakou organizaci. Jejich výběr byl dán na základě předchozích kontaktů či spolupráce. V praxi to vypadalo tak, že každý úředník v FSU navázal a udržoval kontakt s jednou konkrétní institucí (či jednotlivcem nebo skupinou odborníků) v jedné z členských zemích. Při plánování seminářů pak měl tento úředník na starosti zařídit relevantního zástupce z instituce, se kterou byl ve spojení.³³ Je však důležité upozornit na to, že tyto semináře s odborníky z oblasti vědy a kultury fungovaly odděleně od dialogu s náboženskými organizacemi. Jednalo se pomyslnou nadstavbu k iniciativě *Srdce a duše pro Evropu*, která však nebyla pro Delorse tak klíčová, protože byla svou povahou spíše technická. Za zásadní považoval Delors to, aby evropská politika získala spirituální rozměr, který by byl ve společnosti všeobecně uznáván. Aby byl všeobecně uznáván, bylo nutné do debaty o spirituálním rozměru evropských politik zapojit co nejvíce náboženských a humanistických organizací.

³⁰ Jérôme Vignon, „Carrefours Européens des Sciences et de la Culture“ *Forward Studies Unit of the European Commission*, č. 1 (listopad 1995): 1, http://bookshop.europa.eu/en/carrefours-europ-ens-des-sciences-et-de-la-culture.-n-1-november-1995-pbCMAB95001/downloads/CM-AB-95-001-EN-C/CMAB95001ENC_001.pdf;pgid=GSPefJMEtXBSR0dT6jbGakZD0000FzvRCPx6;sid=_XCEnFW5zgqEnQyoWiMaOzecX7P4zFJq-6M=?FileName=CMAB95001ENC_001.pdf&SKU=CMAB95001ENC_PDF&CatalogueNumber=CM-AB-95-001-EN-C.

³¹ Vignon, „Carrefours“, 3.

³² Jednání *Carrefours* jsou zde zmiňována jen pro úplnou charakteristiku iniciativy *Srdce a duše pro Evropu*. *Carrefours* však probíhala po celou dobu odděleně od náboženského dialogu.

³³ Vignon, „Carrefours“, 2.

Za účelem zapojení co nejvíce aktérů do debat, byl v roce 1994 vyhlášen program *Duše pro Evropu*, který představoval pomyslnou třetí fázi Delorovy iniciativy. V rámci programu začaly v debatách figurovat i další organizace. Nakonec tak bylo do dialogu zapojeno především těchto šest aktérů: CSC-CEC (protestanti), COMECE (katolíci),³⁴ Kancelář ortodoxní církve pro spolupráci s EU (pravoslavní),³⁵ Evropský židovský kongres, Muslimská rada pro spolupráci v Evropě a Evropská humanistická federace (EHF).³⁶ Snaha o širokou debatu s největším množstvím aktérů však byla příčinou neúspěchu celého programu. Například hierarchické struktury římsko-katolické církve nebyly nastavené na pluralitní debatu, což bylo jedním z důvodů, proč se církev do programu oficiálně nezapojila (viz kapitola 3). Nejproblematictější bylo zapojení Evropské humanistické federace. Jednalo se o organizaci zastřešující různé skupiny s odlišným přesvědčením, které pro svou různorodost nebyly schopné efektivně fungovat. Přesto však byla EHF paradoxně jednotná, nikoliv však konstruktivní. Profesor Schlessinger vysvětlil tuto skutečnost následovně: „Jejich [humanistů, pozn. V.K.] různorodost nebyla překážkou k zaujetí jednotného postoje. Tento postoj se odvíjel od silného odporu k církvím a jejich činnosti.“³⁷ Hlavním cílem EHF bylo zamezit spolupráci evropských institucí s církvemi a dosáhnout naprostého oddělení duchovní a světské moci. Proto humanisté bránili efektivnější spolupráci Evropské komise s náboženskými organizacemi. Tento destruktivní přístup EHF nakonec vedl k ukončení programu v roce 2005.³⁸

³⁴ Nejednalo se však o oficiální zastoupení s mandátem od Svatého stolce (tato problematika je nastíněna ve třetí kapitole).

³⁵ Oficiální český název neexistuje, byl použit překlad z anglického názvu *Orthodox Liaison Office*.

³⁶ Win Burton, „Dialogue with Religions, Churches and Humanisms – Issues“, Juntos pela europa, staženo 26.4.2017, <http://www.juntospelaeuropa.pt/documentos/autores-1/romano-prodi/37-a-soul-for-europe-1/file>.

³⁷ John Erik Fossum and Philip Schlesinger, eds., *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space In The Making?* (New York: Routledge, 2007), 193. Evropská humanistická federace svůj kritický postoj vůči roli církví v evropské politice otevřeně prezentuje i na svém webu: „The Story of ‘Article 17’: Opposing special rights for churches in the EU“, European Humanist Federation, staženo 25.4.2017, <http://humanistfederation.eu/our-work.php?page=no-to-special-rights-for-churches-in-the-EU>.

³⁸ Michael Weninger, *Europa Ohne Gott? Die Europäische Union Und Der Dialog Mit Den Religionen, Kirchen Und Weltanschauungsgemeinschaften* (Baden-Baden: Nomos, 2007), 147.

2. Postoj církve k obsahu iniciativy

„Pokud se nám během následujících deseti let nepodaří dát Evropě duši, dát jí smysl a duchovní rozměr, tahle hra skončí,“³⁹ vyjádřil Delors svoji hlavní motivaci, která jej vedla k větší aktivitě v kulturní a hodnotové oblasti. Delors se obával, že pomyslná hra na budování evropské jednoty skončí neúspěchem, pokud nedojde kromě ekonomického sjednocení evropských národů také ke sjednocení v duchovní rovině. Obdobně tehdy smýšlela i katolická církev, která ústy Jana Pavla II. vybízela Evropské společenství, aby se nevěnovalo jen ekonomickým záležitostem, ale zároveň „stále intenzivněji hledalo svou duši a snažilo se najít inspiraci pro svou spirituální jednotu.“⁴⁰ Ač se tedy na první pohled mohlo zdát, že smýšlení představitele Evropské komise a představitele římsko-katolické církve je shodné (což ukazuje i fakt, že i Jan Pavel II. použil slovo *duše*), k vzájemné spolupráci v rámci iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* nedošlo.

V Delorsově iniciativě byly přítomny dva rysy, které byly v rozporu s pohledem Jana Pavla II. na duchovní rozměr Evropy, jak je později detailněji ukázáno. Zaprvé, Delors považoval všechny aktéry (a tedy i církve) za pomyslné nástroje, které měly sloužit evropskému projektu. McCrea v této souvislosti napsal: „Nabídka náboženským organizacím podílet se na evropské politice nebyla pouze snahou o začlenění náboženských perspektiv do tvorby evropského práva. Evropské instituce se touto cestou snažily využít náboženské organizace pro rozvoj občanské společnosti na evropské úrovni, což bylo považováno za nutnost, aby se integrace mohla dále rozvíjet.“⁴¹ To znamenalo, že církve byly žádoucí, jelikož se od nich očekávala spolupráce v dalším prohlubování integrace. Církev měla skrze své struktury vytvářet pomyslné spojení mezi Evropskou komisí a občany. Evropská duše tak měla vzniknout nikoliv na základě nějaké nové duchovní politiky, ale využitím (či zneužitím) potenciálu náboženských organizací.

Takováto představa se však setkala se silným odporem římsko-katolické církve. „[O]dmítám pokusy dělat z Evropské unie nějaký druh idolu či falešného boha,“⁴²

³⁹ Hogebrink, *Europe's Heart*, 74.

⁴⁰ Giovanni Paolo II, „Discorso di Giovanni Paolo II durante la visita al parlamento Europeo“, The Holy See, odst. 3, staženo 25.4.2017, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881011_european-parliament.html.

⁴¹ Ronan McCrea, *Religion and the Public Order of the European Union* (New York: Oxford University Press, 2010), 65.

⁴² citováno podle Petr Žák, „Svatý stolec, římskokatolická církev a evropská integrace: od Pia XII. k Benediktu XVI.“ (doktorská disertace, Univerzita Palackého v Olomouci, 2014), 101.

prohlásil papež Jan Pavel II. v rozhovoru pro italský deník La Stampa.⁴³ Kromě Delorsových snah využít církve k prohloubení evropské integrace existoval ještě druhý faktor. Delors s obavou vnímal fakt, že integrační proces předstihl vědomí lidí, kteří tak ztráceli přehled o dění na evropské úrovni. Nevědomost podle Delorse ohrožovala budoucnost projektu, a proto chtěl zapojit církve i v tomto ohledu. Evropské instituce počátkem devadesátých let prakticky nedisponovaly vlastní tiskovou kanceláří, která by mohla přímo komunikovat s občany. Informování o dění na evropské úrovni bylo v kompetenci členských států, které podle svých potřeb řídily, co a jak bude lidem o ES sděleno. Jacques René Rabier, ředitel komunikačního oddělení Evropské komise, problematiku vysvětlil podrobněji: „[Č]lenské státy chtěly mít vlastní kontrolu nad tím, co bude publikováno a to tak, aby mohly filtrovat a přizpůsobovat zprávy podle aktuální situace v domácí politice.“⁴⁴ Výsledkem tak bylo, že neexistovala možnost, jak zajistit pravidelné a objektivní zpravodajství o dění v evropských institucích. Církve tak měly fungovat *de facto* jako informační a tisková kancelář evropských institucí, jelikož byly v přímém kontaktu s lidmi a současně měly neformální styky s evropskými politiky. Tím pádem měly přístup k informacím o evropských politikách, ale zároveň byly (alespoň formálně) apolitické, takže se dalo předpokládat, že budou podávat v zásadě objektivní zprávy. Všechny tyto aspekty dohromady dělaly z církví ideální kandidáty pro funkci informační služby.

Pro zkoumání příčin pasivního postoje římsko-katolické církve vůči Delorově iniciativě je nutné sledovat promluvy papeže Jana Pavla II., jakožto hlavního představitele církve disponujícího „plnou, bezprostřední a obecnou řádnou moc[í] v církvi.“⁴⁵ Ač se papež přímo k iniciativě *Srdce a duše* pro Evropu nevyjádřil, z jeho projevů týkajících se evropských záležitostí lze jasně vyčíst, jakým způsobem vnímal evropský projekt a jakou mu přisuzoval (resp. vymezoval) roli. Jan Pavel II. vnímal evropský integrační proces velice pragmaticky. Byl tak prvním z papežů, který začal

⁴³ V této souvislosti je možné uvést ilustrační příklad z církevních dějin, kdy římsko-katolická církev a její duchovní potenciál sloužil potřebám státu: Za dob římské říše to byl císař a nikoliv papež, kdo svolával říšské synody (shromáždění biskupů), které však nesloužily potřebám církve, ale duchovní zde obdrželi pokyny, jak dále vést církev (složenou z obyvatel podřízených císaři), aby její fungování napomáhalo hájit zájmy státu.⁴³

⁴⁴ Win Burton, *The European Vision and the Churches: The Legacy of Marc Lenders* (Geneva: Globethics.net, 2015), 202, http://www.globethics.net/documents/4289936/17575651/GE_CEC_01_web_final.pdf/e32ba4bf-bca0-4368-a736-f74b7d61071a.

⁴⁵ *Kodex kanonického práva* (Praha: Zvon, 1993), 54, http://pmr.op.cz/upload/varia/KODEX_KANONICKEHO_PRAVA_1983.pdf

hodnotit evropský integrační proces z hlediska reálných výsledků, kdy integraci nevnímal jako vrcholný evropský projekt, jehož výsledky musí být z principu dobré. Zatímco předchozí papežové (Pius XII., Jan XXIII.) evropskou integraci plně podporovali, a ve svých prohlášeních vyzdvihovali přínos projektu v tom, jakým způsobem omezoval národní nacionalismus a upevňoval mír mezi národy, Jan Pavel II. ve svých projevech adresovaných evropským institucím zdůrazňoval křesťanské kořeny Evropy.⁴⁶ Křesťanství považoval Jan Pavel II. jako hlavní jednotící prvek utvářející identitu evropských národů. Integrační proces považoval pouze za projekt, který má jednotě napomáhat, ne ji definovat.

Tato kapitola se dělí na tři části podle tří tematických okruhů, které lze vytvořit z papežových prohlášení. V první části jsou zkoumány příčiny pasivního postoje vůči iniciativě v důsledku papežova názoru, že duchovní oblast je výlučnou záležitostí církve, do níž stát nemá zasahovat. Druhým tematickým okruhem jsou obavy Jana Pavla II. z kulturní nivelizace, ke které by mohlo dojít mimo jiné v důsledku nepřiměřené snahy o maximální integraci států. Třetí část má doplňující charakter a poukazuje na skutečnost, že papež již na počátku svého pontifikátu prohlásil, že nebude zasahovat do procedurálních otázek o evropské integraci. Proto není žádné oficiální prohlášení Svatého stolce týkající se přímo Delorovy iniciativy *Srdce a duše pro Evropu*.

2.1 Duchovní oblast jako výlučná záležitost církve

2.1.1 Vymezení světských a církevních záležitostí

To, že se papež k Delorově iniciativě nevyjádřil, neznamenalo, že by byl vůči evropské integraci skeptický nebo jí nepovažoval za důležitou. Naopak, Jan Pavel II. integraci vnímal jako „jev, více než kladný“⁴⁷ a v porovnání s předchozími papeži se vyjadřoval k otázkám evropské jednoty zdaleka nejčastěji.⁴⁸ Ze všech jeho projevů

⁴⁶ Žák, „Svatý stolec“, 96.

⁴⁷ Jan Pavel II., *Paměť a identita. Rozhovory na přelomu dvou tisíciletí* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005), s.136.

⁴⁸ Papežovy projevy o evropské jednotě mezi léty 1978–1999 jsou obsaženy ve sborníku *Profezia per l'Europa*. Celkem se jedná o 669 textů. Pro zajímavost lze uvést, že mezi léty 1939–78 pronesl Svatý stolec celkem 136 projevů ohledně evropské jednoty. Tyto informace byly převzaty z Marek Delong, „The approach of Pope John Paul II to European integration“, *Politics and Society*, č. 8 (2011): 45–52, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Polityka_i_Spoleczenstwo/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t

adresovaných evropským institucím však bylo zřejmé, že úkolem Evropského společenství bylo podle něj zachování míru, ekonomická stabilita a sociální spravedlnost.⁴⁹ Duchovní oblast měla být v kompetenci církví, do čehož nemělo ES zasahovat. „Co je císařovo, dejte císaři, co je Boží, dejte Bohu,“⁵⁰ použil papež Ježíšova slova ve svém projevu v Evropském parlamentu roku 1988. Dal tím jasně najevo, že existuje hranice mezi tím, co je v kompetenci světské moci a co přísluší náboženským organizacím. Evropské instituce mají vést takovou politiku, která by zajistila mír v Evropě a vzájemnou solidaritu, aniž by tím zasahovala do duchovní oblasti. „Správa věcí Božích je úkolem náboženských komunit, nikoliv státu,“⁵¹ prohlásil papež a dodal: „[V]yloučení Boha z veřejného života a jeho popření jako nejvyšší autority, která je pro člověka měřítkem morálních zásad, představuje špatné vyhlídky do budoucna.“⁵² V této souvislosti papež nabádal k návratu ke křesťanským kořenům a přijetím Boha. Pokud by se ES snažilo Boha popřít a vytvořit si vlastní soubor hodnotových norem, vedlo by to podle papežových slov k diktatuře. „Žádná vize společnosti nemůže zde na zemi nikdy dosáhnout dokonalosti Božího království. Politický mesianismus vede nejčastěji k nejhorším formám tyranie.“⁵³

S politickým mesianismem měl papež osobní zkušenosti. Jan Pavel II., vlastním jménem Karol Wojtyła, pocházel z polského Krakova. Při studiích na kněze jej zastihla nacistická okupace, během níž byly zavřeny kněžské semináře a Wojtyła byl tajně vysvěcen až za delší dobu. Po porážce nacistického Německa přišla komunistická totalita. Wojtyła byl přímým svědkem jejich snah o vytěsnění Boha z veřejného života. Například nově zbudovaná krakovská čtvrť Nowa Huta byla zbudovaná bez kostela, vládnoucí Polská sjednocená dělnická strana se prezentovala jako strana, která zabezpečí všechny potřeby lidu a marxismus-leninismus byl považován za klíč k blahobytu.⁵⁴ I když se to polským komunistům příliš nedařilo, jejich snahy o vytěsnění Boha ze života lidí s odůvodněním, že komunismus je schopný jej nahradit, byly zřetelné. Papež osobní

n8/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8-s45-52/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8-s45-52.pdf.

Nutno podotknout, že evropská jednota v papežově vnímání nepředstavovala nutně debatu o evropské integraci. Přesto se jedná o dvě věci, které nelze od sebe zcela oddělit, takže papež ve svých projevech často přímo či nepřímo oslovoval evropské instituce.

⁴⁹ Papežovo vnímání evropské integrace je detailněji analyzováno v kapitole 2.1.2.

⁵⁰ Giovanni Paolo II, „La visita al parlamento Europeo“, odst. 9.

⁵¹ Ibid., odst. 9.

⁵² Ibid., odst. 9.

⁵³ Ibid., odst. 9.

⁵⁴ Petruška Šustrová, „Jan PAVEL II. sluha sluhů Božích“, Totalita.cz, staženo 10.4.2017, http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_pavelj_01.php.

zkušenosti s totalitou reflektoval nejen ve svých projevech, ale i v encyklikách. „[T]otalitarismus marxisticko-leninského ražení [zastává, pozn. V.K.] názor, že někteří lidé se na základě hlubšího poznání zákonů vývoje společnosti, třídně podmíněného zvláštního postavení nebo kontaktu s vlastními zdroji kolektivního vědomí nemohou mýlit a mohou proto uplatňovat nárok na vykonávání absolutní moci,“⁵⁵ napsal Jan Pavel II. ve své sociální encyklice *Centesimus Annus* a dodal: „Není-li uznávána transcendentní pravda, triumfuje síla moci a každý se snaží beze zbytku využívat prostředků, které má k dispozici, k prosazování svých zájmů a názorů bez ohledu na práva ostatních.“⁵⁶ Jinými slovy, papež nabádal ke hledání pravdy, která člověka přesahuje. To v praxi znamenalo situaci, že by všichni usilovali o poznání téže pravdy, což by přirozeným a nenásilným způsobem lidi sjednocovalo. Implicitně si na tomto místě lze dosadit principy křesťanství, které hlásá transcendentální pravdu nezávislou na lidských touhách a zájmech jednotlivce. V duchu této logiky není strážcem pravdy člověk, ale Bůh. Naproti tomu totalitní režim si snaží získat monopol na pravdu, kterou si sám již předem definoval podle svých představ. Strážcem pravdy tak není Bůh, ale člověk (v případě komunismu Strana), který tuto pravdu zformuloval. Kdo se s takovou pravdou neztotožní, je k tomu buď násilně donucen, nebo odstraněn. Totalitní režim tak vede k diktatuře a teroru.

Osobní zkušenost Jana Pavla II. s politickým mesianismem se projevila i ve vztahu k Evropskému společenství. „Odmítám pokusy dělat z Evropské unie nějaký druh idolu či falešného boha,“⁵⁷ řekl papež v rozhovoru pro deník *La Stampa*. Jan Pavel II. se stavěl proti jakýmkoliv snahám o definování evropských hodnot ze strany ES a v žádném ze svých projevů adresovaných evropským institucím neopomněl podotknout, že evropská jednota je dána především společnými křesťanskými kořeny evropských států. Nových hodnot nebylo podle papežova názoru třeba, stačilo pouze znovuobjevit a pochopit křesťanství, které skrze historický vývoj evropské hodnoty i kulturu již dávno nadefinovalo. „Znovuobjev sama sebe. Buď sama sebou. Znovuobjev své počátky. Oživ své kořeny,“⁵⁸ oslovil papež v promluvě v Santiagu de Compostela Evropu a vyzval ji (a potažmo i Evropské společenství), aby se přihlásila ke křesťanským kořenům, které

⁵⁵ Jan Pavel II., *Centesimus Annus* (Praha: Zvon, 1996), odst. 44, <http://www.farnoststrasnice.cz/doky/e-knihovna/centesimus-annus.pdf>.

⁵⁶ Jan Pavel II., *Centesimus Annus*, odst. 44.

⁵⁷ citováno podle Žák, „Svatý stolec“, 101.

⁵⁸ Giovanni Paolo II, „Atto Europeistico a Santiago de Compostela“, *La Santa Sede*, od. 4, staženo 20.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/november/documents/hf_jp-ii_spe_19821109_atto-europeistico.html.

měla mít neustále na paměti. Jan Pavel II. svůj apel podložil tím, že vnímání principů demokracie a lidských práv vychází z respektování lidské důstojnosti a svobody jednotlivce. Tento respekt má základy v křesťanství, které člověka vnímá jako obraz Boží.⁵⁹ Stručně řečeno, evropský integrační proces měl vytvářet takové politiky, které by byly v souladu s křesťanskými principy, aby bylo dosaženo plnohodnotného sjednocení kontinentu. „Pokud Evropa nechá vkročit křesťanské hodnoty do vztahů mezi státy, do ekonomických a politických systémů, kultury, civilizace i rozvoje, její budoucnost již nebude ovládána strachem, ale naopak vkročí do nové éry,“⁶⁰ prohlásil papež. Evropské instituce měly být pouze nástrojem k dosažení jednoty, nikoliv jejím ztělesněním. V této souvislosti následuje analýza toho, jak papež vnímal evropskou integraci, v čem viděl její význam a jakou jí přisuzoval roli.

2.1.2 Postoj Jana Pavla II. k evropské integraci.

Již bylo zmíněno, že Jan Pavel II. vnímal evropskou integraci v zásadě pozitivně. Přesto se však nezdráhal některé trendy v integračním procesu kritizovat nebo před nimi varovat (např. přílišný důraz na ekonomické záležitosti, vnímání Evropy jako států Západu bez střední a východní Evropy apod.). V oblasti hodnotové se jednalo o varování před přílišnou sekularizací v zemích Evropského společenství a výzvu, aby evropské instituce měly na zřeteli křesťanské kořeny a snažily se formovat svou činnost v duchu křesťanských principů. Již dříve bylo řečeno, že duchovní a kulturní záležitosti měly být podle papežových slov v kompetenci náboženských, nikoliv evropských institucí. Význam Evropského společenství spočíval v něčem jiném, podle papeže mělo sehrát svou rozhodující úlohu ve třech rovinách: ES mělo především přispívat k mírovému soužití mezi evropskými národy. V této oblasti byla integrace podle papežových slov dosud úspěšná: „[S]oučasná Evropa [v tomto případě myšleno ES, pozn. V.K.] se těší období míru a spolupráce mezi členskými státy, které po mnohá staletí vedly války a snažily se získat moc nad ostatními.“⁶¹ Druhou oblastí kromě míru měla být i ekonomická podpora rozvojových států světa. Ve svém projevu v Evropském parlamentu papež prohlásil: „Proces integrace se má vyvíjet tak, aby nejen Evropa, ale také další kontinenty

⁵⁹ John Paul II, „To the European Commission and to the European Court of Human Rights“, The Holy See, odst. 6, staženo 20.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881008_human-rights.html.

⁶⁰ citováno podle Žák, „Svatý stolec“, 105.

⁶¹ Giovanni Paolo II, „La visita al parlamento Europeo“, odst. 3.

měly z tohoto procesu prospěch.“⁶² I v této oblasti papež hodnotil vývoj kladně, přičemž tuto snahu ocenil mimo jiné také v souvislosti s konvencí z Lomé, a povzbudil evropské instituce, aby v tomto směru nepolevovaly v práci: „Kéž Evropa nepřestává naslouchat těm, kteří jsou sužováni nouzí! Ať se Evropa nebojí činit větší a konkrétnější projevy solidarity!“⁶³

Třetí oblastí, ve které se měly (dle papeže) evropské instituce angažovat, bylo plné sjednocení národů evropského kontinentu, přičemž neměla být opomenuta její východní část. Papež nekladl rovnítko mezi Evropu a Evropské společenství.⁶⁴ V představě jednotné Evropy byl u papeže silně přítomný křesťanský podtext. Pojem východní Evropa nepředstavoval pro Jana Pavla II. pouze blok komunistických států, ale také oblast, v níž bylo rozšířeno východní křesťanství. V tomto smyslu hovořil Jan Pavel II. o „dvou kulturních formách, které jsou nedílně propojeny, jako jsou plíce součástí jednoho organismu.“⁶⁵ Máme-li na vědomí papežův klíčový předpoklad, že plné evropské jednoty mohlo být dosaženo pouze skrze křesťanství, pak se jeví jako logické, že ES muselo podle Jana Pavla II. usilovat o propojení se střední a východní Evropou. V této souvislosti hovořil papež také o sv. Benediktovi z Nursie, světcí představujícím *západní* křesťanství a bratřech Cyrilu a Metodějovi, světcích představujících *východní* křesťanství, jakožto o společných patronech Evropy. Podle papežových slov právě tito světcí formovali „evropského ducha v tom, jak pracovali, jak formovali kulturu a jak byli sjednoceni vírou.“⁶⁶ Otázka propojení s východní Evropou, úzce souvisela i s papežovým kontrastujícím názorem na Delorovy snahy o další prohlubování integrace mezi stávajícími členy. Jan Pavel II. preferoval rozšiřování před prohlubováním a vyzýval Evropské společenství, aby se primárně snažilo o sjednocení se svou východní částí.

⁶² John Paul II, „To the members of the Presidency office of the European parliament“ The Holy See, staženo 20.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/april/documents/hf_jp-ii_spe_19790405_parl-europ.html.

⁶³ Giovanni Paolo II, „Visita alla Sede della Comunità europea“, The Holy See, odst. 7, staženo 22.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1985/may/documents/hf_jp-ii_spe_19850520_european-comm-bruxelles.html.

⁶⁴ DeLong, *John Paul II*, 48-49.

⁶⁵ Johannes Paul II., „Euntes in mundum“, Der Heilige Stuhl, odst. 12, staženo 22.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/apost_letters/1988/documents/hf_jp-ii_apl_19880125_euntes-in-mundum-universum.html.

⁶⁶ Giovanni Paolo II, „Visita alla Sede della Comunità europea“, odst. 2.

2.1.3 Preference rozšiřování před prohlubováním integrace

„[R]ozpory mezi státy a mezi mocenskými bloky by měly být překonány, aby bylo dosaženo jednotné Evropy rozkládající se od Atlantiku po Ural,“⁶⁷ pronesl Jan Pavel II. během své návštěvy Spolkové republiky Německo roku 1987. Použil přitom stejná slova jako bývalý francouzský prezident Charles de Gaulle.⁶⁸ Stejně jako de Gaulle, i Jan Pavel II. vnímal Evropu v celém svém rozsahu včetně střední a východní části. Evropské společenství neznamenal pro papeže totéž, co Evropa. Proto apeloval na evropské instituce, aby se především zaměřily na aspekt rozšíření ES než na prohlubování integrace mezi stávajícím členy.⁶⁹ Nejen, že by se skrze rozšíření mohla realizovat jeho vize jednotné Evropy se společnými křesťanskými kořeny, ale noví členové (měl namysli především rodné Polsko) by mohli zvrátit sekularizační tendence v západní Evropě. Papež si byl vědom, že režimy v zemích Východního bloku náboženství potlačovaly, nicméně se domníval, že i přesto mají tyto země větší duchovní potenciál než sekularizovaná západní Evropa. „Zatímco východní Evropa propaguje ateismus teoretický, avšak víra zde úspěšně přežívá, západní Evropa pod rouškou svobody prosazuje ateismus praktický,“⁷⁰ prohlásil papež ve své homilii (kázání) v německém Špýru.

Evropské společenství již nepředstavovalo pro Jana Pavla II. pomyslný *křesťanský klub*, jak jej vnímali předchozí papežové.⁷¹ Ve svém projevu k institucím EHS z roku 1985 upozornil, že současný člověk postrádá smysl života a má tendenci přiklánět se k nihilismu, přičemž uvedl přímou souvislost se ztrátou duchovního rozměru ve veřejném životě: „Praktické popření duchovních hodnot vede člověka k touze uspokojit své potřeby za každou cenu, přičemž nechápe principy etiky. Žádá svobodu, ale utíká

⁶⁷ Johannes Paul II., „Predigt von Johannes Paul II.“, Der Heilige Stuhl, odst. 7, staženo 22.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/homilies/1987/documents/hf_jp-ii_hom_19870504_conceleb-spira.html.

⁶⁸ „Citation du jour“, l’Histoire en citations, staženo 23.4.2017, <http://www.histoire-en-citations.fr/citations/malraux-les-etats-unis-d-europe-se-feront-dans-la-douleur>. Nutno však podotknout, že de Gaulle svým výrokiem myslel něco jiného než Jan Pavel II. Na rozdíl od de Gaulla, Jan Pavel II. slovy „od Atlantik po Ural“ myslel sjednocenou Evropu na základě společných křesťanských kořenů. De Gaulle naproti tomu totožným vyjádřením myslel sjednocenou Evropu bez ohledu na ideologii či náboženství. Hardev Singh Chopra, *De Gaulle and European Unity* (New Delhi: Abhinav Publications, 1974), 67.

⁶⁹ Giovanni Paolo II., „Visita alla Sede della Comunità europea“.; Johannes Paul II., An den Bundespräsidenten und andere Autoritäten, Der Heilige Stuhl, odst. 3, staženo 25.4.2017, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/speeches/1980/november/documents/hf_jp-ii_spe_19801115_presidente-bonn.html.

⁷⁰ citováno podle Žák, „Svatý stolec“, 104.

⁷¹ Žák, „Svatý stolec“, 101.

před zodpovědností, touží po bohatství, ale není schopen pomoci chudému, který ležící na prahu jeho dveří [...]. Navzdory všem ziskům člověk stejně nenachází smysl života, prožívá duchovní muka a upadá do nihilismu.“⁷² Přistoupení zemí střední a východní Evropy tak mohlo být, z papežova pohledu, přínosné pro obě strany. Zatímco východní Evropa by napomohla k obnovení křesťanského ducha celé (resp. západní) Evropy, čímž by západní společnost dostala duchovní impuls, nové členské státy (tj. střední a východní Evropa) by profitovaly z hospodářské pomoci Západu. A právě hospodářská pomoc zemím bývalého Východního bloku měla být hlavním bodem politiky ES na počátku devadesátých let dvacátého století. „Nic by nebylo horší pro stabilitu v Evropě, [...] nežli nový dualismus: Evropa rozdělená na Evropu bohatých a Evropu chudých,“⁷³ prohlásil Jan Pavel II. roku 1991. Stručně řečeno, papež dal najevo, že prioritou ES měla být v devadesátých letech snaha o spojení s východní Evropou a poskytnout jí hospodářskou pomoc. Otázka evropské identity měla spadat do kompetencí církve.

2.2 Obavy z kulturní nivelizace

2.2.1 Obhajoba národní identity

„[E]vropská identita i celý integrační projekt [...] spočívá ve smíření národů starého kontinentu, nikoliv v nivelizaci či nahrazení odlišnou formou identity,“⁷⁴ řekl papež při setkání s francouzským prezidentem Mitterandem. Těmito slovy Jan Pavel II. opět naznačil, že úkolem Evropského společenství není vytvářet evropskou identitu, která by popřela, respektive odbourala kulturní a jiné odlišnosti mezi státy a tím vyloučila jejich případné spory. Mír nastavený tímto způsobem by nebyl plnohodnotný ani dlouhotrvající. Proto měly evropské instituce dbát o smír mezi národy, aniž by tím utrpělo národní uvědomění. „Evropa se skládá z národů, z nichž každý má vlastní bohatou historii a kulturu, která je jedinečná a má svoji hodnotu. Národní kulturní bohatství musí být

⁷² Giovanni Paolo II, „Visita alla Sede della Comunità europea“, odst. 3.

⁷³ John Paul II, „To the diplomatic corps accredited to the Holy See“, The Holy See, odst. 3, staženo 2.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1991/january/documents/hf_jp-ii_spe_19910112_corpo-diplomatico.html.

⁷⁴ citováno podle Žák, „Svatý stolec“, 110.

střeženo a chráněno před snahami o kulturní nivelizaci,⁷⁵ zdůraznil papež. V této souvislosti Jan Pavel II. rovněž obhajoval národní identitu, zdravou lásku k vlasti a vyzýval k ochraně kulturního dědictví každého národa. Jádrem kulturního dědictví bylo podle papeže křesťanství: „Se křtem je zrozen národ a začíná tím tak jeho historie,⁷⁶ řekl roku 1980. Evropské národy jsou tak v podstatě výsledkem christianizace evropského kontinentu, národ tudíž nemůže být principálně něčím negativním.⁷⁷ Zasahování do práv národů napomáhá, podle papežova názoru, k vzestupu negativního nacionalismu, který by mohl vyústit v konflikt, jako tomu bylo v případě druhé světové války. Ve svém projevu na půdě OSN papež řekl: „Z hořké zkušenosti víme, že [...] nacionalismus, který popírá práva ostatních [národů, pozn. V.K.] může vést k těm nejhorším formám násilí a teroru,⁷⁸ a dodal, že „rozdíly [mezi národy, pozn. V.K.], kterých se někteří tak obávají, mohou v případě dialogu vedeného ve vzájemném respektu vést naopak k hlubšímu porozumění.“⁷⁹

Zasahování do kulturní oblasti každého státu ze strany jiného státu nebo mezinárodní organizace označoval papež jako citlivou záležitost, která by v případě evropské integrace mohla vyvolat nevoli mezi jednotlivými evropskými národy. Naproti tomu však stálo křesťanství, které, jak papež opakovaně zdůrazňoval, bylo pro evropský kontinent společné a představovalo přirozenou součást kulturního dědictví každého státu. Uznání společných křesťanských kořenů by tak zákonitě vedlo k pocitu sounáležitosti mezi evropskými národy. Papež i z tohoto úhlu pohledu opět vybízel ke ztotožnění se s křesťanstvím namísto snah o novou definici evropských hodnot.

Obhajoba národní identity z papežovy strany byla značně ovlivněna polským prostředím, z něhož papež pocházel.⁸⁰ Jan Pavel II. během svého pontifikátu vykonal do

⁷⁵ Giovanni Paolo II, „Discorso di Giovanni Paolo II al Consiglio Federale del Movimento Europeo“, The Holy See, odst. 5, staženo 3.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1987/march/documents/hf_jp-ii_spe_19870328_movimento-europeo.html.

⁷⁶ citováno podle Žák, „Svatý stolec“, 108–109.

⁷⁷ Jan Pavel II., *Paměť a identita*, s. 59–68.

⁷⁸ John Paul II, „Address of His Holiness John Paul II“, Official Site of the Holy See, odst. 9, staženo 7.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1995/october/documents/hf_jp-ii_spe_05101995_address-to-uno.html.; Tento projev byl pronesen až v roce 1995, tedy mimo časově vymezený rámec bakalářské práce. Přesto se jedná o relevantní zdroj, protože papežův názor byl v této záležitosti konstantní. To dokazuje například povaha projevu k UNESCO z roku 1980: Johannes Paul II., „Ansprache von Papst Johannes Paul II. an die Organisation der Vereinte Nationen für Erziehung, Wissenschaft und Kultur (UNESCO)“ Der Heilige Stuhl, staženo 8.4.2017, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/speeches/1980/june/documents/hf_jp-ii_spe_19800602_unesco.html.

⁷⁹ John Paul II, „Address of His Holiness John Paul II“, odst. 10.

⁸⁰ Žák, „Svatý stolec“, 96.

své rodné země řadu cest a jeho snaha o znovuzískání suverenity narušené komunismem byla očividná. Zřejmé to bylo již při jeho první návštěvě Polska poté, co byl zvolen papežem. Tehdy shromážděné Poláky oslovil těmito slovy: „Já, syn polské země, tě vyzývám: Ať sestoupí Tvůj Duch a obnoví tvář země! Této země!“⁸¹ Tváří země myslel Jan Pavel II. polskou samostatnost a obnovu polské kultury, která byla pro samostatnost klíčová: „Kultura představuje především *všeobecné dobro národa*. [...] Je to zejména polská kultura, co z nás dělá národ. Vojenská, hospodářská ani politická síla nemá takovou moc, jako kultura. Polský národ, jak je dobře známo, prošel v minulosti dlouhou a bolestnou ztrátou suverenity, ale přesto si uchoval svou identitu. Zůstal vnitřně nezávislý, protože si uchoval svou kulturu. [...] Křesťanství je základem polské kultury.“⁸² Papežovo vlastenectví a obrana národní identity byla silně přítomná ve všech projevech adresovaných nejen Polákům, ale byla zřejmá i ve všech projevech směřovaných k mezinárodním organizacím. Když dosáhlo Polsko plné samostatnosti a usilovalo o vstup do EU, nabádal svůj národ, aby nezapomínal na své kořeny a pevně je strážil: „Samozřejmě se nebráním vstupu Polska do Evropské unie, [...] ale je důležité, aby se Polsko nevzdalo svých hodnot a jen slepě nepřebíralo veškeré západní zvyklosti.“⁸³

2.2.2 Důraz na subsidiaritu a hodnoty jednotlivce

Jan Pavel II. kladl důraz na dodržování principu subsidiarity a jeho představa vztahů mezi evropskými státy se blížila více mezivládnímu pojetí integrace, což dokládá například i skutečnost, že mezi otce integrace zahrnul i W. Churchilla, představitele tohoto přístupu.⁸⁴ Papežův princip subsidiarity měl být aplikován v maximální možné míře a měl tak zahrnovat i nejmenší jednotu pomyslné hierarchie, tj. každého občana. V této souvislosti papež upozornil evropské politiky, že „instituce, ať už evropské nebo jiné, musí být vždy ve službě člověka, ne naopak. Evropské instituce jsou sice důležité, ale jedná se přece jen o pouhé nástroje, které samy o sobě nemohou vytvořit

⁸¹ „Jan Paweł II - Papież ważne słowa“ [video], YouTube, staženo 5.5.2017, <https://www.youtube.com/watch?v=fU02v-3TSFw>.

⁸² John Paul II, „Address of His Holiness John Paul II to the young people of Gniezno“, Official Site of the Holy See, odst. 2, staženo 8.5.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/june/documents/hf_jp-ii_spe_19790603_polonia-gniezno-giovani.html. Text v kurzivě je i v originále.

⁸³ citováno podle Delong, *John Paul II*, 51.

⁸⁴ Petr Žák, „Proměny vztahu papežství k evropské integraci: Od Pia XII. k Benediktu XVI.“ *Mezinárodní vztahy* 47, č. 4 (2013): 78, <https://mv.iir.cz/article/view/744/792>.; Giovanni Paolo II, „Visita alla Sede della Comunità europea“, odst. 4.

jednotnou Evropu. To je úkolem člověka.“⁸⁵ Papež těmito slovy varoval před nadbytečnými integračními kroky ze strany evropských orgánů, které by mohly z evropské integrace dělat (byť třeba nechtěně) něco násilného, co je lidem vnucováno. Orgány ES měly sloužit lidem, nikoliv obráceně. Papežův názor, že veškeré aktivity světové moci musí být prováděny s ohledem na člověka a jeho důstojnost, byl rovněž ovlivněn jeho polským původem. V případě Polska (a potažmo celého Východního bloku) kritizoval Jan Pavel II. komunistický přístup ke člověku, který byl režimem vnímán jen jako pracovní síla sloužící k budování silného státu. Pokud povaha práce člověka „není v souladu s lidskou důstojností a opomíjí se tak například svoboda povolání, odpovídající mzda nebo vhodné pracovní podmínky, pak je tato práce škodlivá a je proti lidské důstojnosti,“⁸⁶ prohlásil papež během své první návštěvy Polska v roce 1979. Ve stejném projevu vyzval Poláky, aby „se bránili jakékoliv formě degradace člověka, včetně degradace skrze práci.“⁸⁷

Jan Pavel II. naznačoval, že je důležité usilovat o formování evropského integračního procesu *zdola*, nejen skrze spolupráci mezi národy, ale i prostřednictvím jednotlivce. Každý člověk měl usilovat o mravní život a žít podle křesťanských hodnot, čímž by vcelku přirozeně vzniklo společenství lidí (národů), které by bylo sjednoceno jednou vírou a společným cílem poznávat Boží vůli a konat dobro. Pokud by měl být parafrázován Delorsovův výrok o skále a tryskajícím prameni v duchu papežova uvažování, bylo by možné postoj Jana Pavla II. charakterizovat takto: lidé nejsou prameny slévající se v jednu řeku, ale horolezci, kteří ve výšce vidí tentýž horský vrchol, ke kterému se snaží vystoupat. Na vrcholu se všichni horolezci potkají, přičemž pomyslnou horou bylo v papežově vnímání křesťanství. Pro papeže nebyla v tomto ohledu přijatelná myšlenka, že by *duše Evropy* byla nadefinována *shora*, a poté předložena lidem jako soubor *evropských hodnot*.

2.2.3 Snaha o duchovní obnovu Evropy

Příčiny nezájmu papeže podílet se na Delorově iniciativě bylo možné nalézt i v obecných předpokladech, které se nevázaly přímo na evropské instituce, ale souvisely

⁸⁵ John Paul II, „To the members of the European parliament“.

⁸⁶ John Paul II, „Homily of His Holiness John Paul II“, Official Site of the Holy See, odst. 2, staženo 25.4.2017, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1979/documents/hf_jp-ii_hom_19790609_polonia-mogila-nowa-huta.html.

⁸⁷ John Paul II, „Homily of His Holiness John Paul II“, odst. 2.

s duchovním úpadkem v západoevropské společnosti. Papež upozorňoval na vytrácení transcendentálního uvažování a stavění člověka na místo Boha. Často Západu vytýkal záměrné vytěsňování Boha z veřejného života. Sekularizace a potlačování křesťanství ve prospěch vědy a rozumu by mohly podle něj uvést Evropu do chaosu. „Člověk nemůže být ze své podstaty počátek a konec. Člověk není měřítkem věcí! Musí pochopit, že je nad ním něco, co jej přesahuje,“⁸⁸ řekl papež roku 1987. O rok později, při návštěvě evropského parlamentu, se k této problematice vrátil: „V otázkách morálky [...] je nutné uznat principy a zásady, které pramení z rozumového poznání a rovněž z obsahu Slova Božího, které si člověk, ať již individuálně nebo kolektivně, nemůže ohýbat podle svých zájmů.“⁸⁹ Morální principy a hodnoty tak nemohly být v duchu těchto projevů definovány člověkem. V případě Delorovy iniciativy, která zvala všechny (nejen římsko-katolickou církev) duchovní a náboženské instituce k dialogu, tak lze vidět opačné názory Jana Pavla II. a Jacquese Delorse. Zatímco Delors chtěl evropské hodnoty definovat na základě dialogu a širokého konsensu tak, aby se s výsledkem mohli všichni ztotožnit, papež vyzýval k tomu, aby byla hledána pravda, která není definována člověkem, ale přesahuje jej. V tomto kontextu apeloval na Evropskou komisi a např. na Evropský soud pro lidská práva, aby měli neustále na paměti, že právo a spravedlnost vychází z křesťanských principů založených na důstojnosti člověka jakožto tvora stvořeného k obrazu Božímu. K důstojnosti člověka a plnému respektu k jeho osobní svobodě mohlo dojít jedině tehdy, kdy se sama světská moc podřídila zákonu. „Vláda, která uznává právo a spravedlnost musí zákonitě limitovat svou moc a oblast svých zájmů. Taková vláda pak přirozeně akceptuje, že nemůže stát nad zákonem, ale naopak, že i ona je zákonu podřízena.“⁹⁰ Hodnoty ani morálku nemohly podle papežových slov definovat lidské organizace, jelikož by mohlo docházet ke snaze deformovat tyto normy takovým způsobem, že by nakonec nebylo hledáno obecné dobro (v případě ESLP spravedlnost), ale vlastní prospěch.

Papež nadto nesouhlasil s myšlenkou, že by evropskou identitu (resp. hodnoty) měly definovat evropské instituce nebo světská moc obecně. Svůj názor vyjádřil během své návštěvy Evropského parlamentu: „Žádná vize společnosti nemůže zde na zemi nikdy dosáhnout dokonalosti Božího království. Politický mesianismus vede nejčastěji

⁸⁸ Johannes Paul II., „Predigt von Johannes Paul II.“, odst. 6.

⁸⁹ Giovanni Paolo II, „La visita al parlamento Europeo“, odst. 7.

⁹⁰ John Paul II, „To the European Commission“, odst. 3.

k nejhorším formám tyranie.“⁹¹ Kromě nebezpečí tyranie upozornil na pomíjivost lidské činnosti: „Struktury, které si společnosti budují, nemají nikdy věčnou povahu. Nejsou také schopny zajistit uspokojení všech lidských tužeb, obzvláště při hledání obecné pravdy a absolutna.“⁹² Prakticky ve všech svých projevech týkajících se Evropy zdůrazňoval papež křesťanství jako základ evropské kultury, přičemž kulturu vnímal v jejím širším smyslu jako soubor hodnot a etických zásad, na nichž byla společnost vystavěna.

Nutno ještě podotknout, že papež explicitně nekladl požadavek na obrácení na víru, ale na přihlášení se k historickému odkazu křesťanství a převzetí křesťanských hodnot. Rovněž podotkl, že křesťanství nevyklučuje rozumové poznání, spíše naopak, obě složky se doplňují. V této souvislosti hovořil Jan Pavel II. o odkazu *křesťanského humanismu*.⁹³ Především však papež varoval před popíráním víry a odmítáním Boha.

2.3 Papežovo nezasahování do jednání o podobě integrace

Ačkoliv Jan Pavel II. neustále připomínal Evropskému společenství křesťanské kořeny, již na začátku svého pontifikátu prohlásil, že „církve nemá kompetence v oblasti technických záležitostí,“⁹⁴ což zopakoval i později v promluvě k institucím EHS roku 1985.⁹⁵ V promluvě k Radě federalistického hnutí explicitně zmínil i Svatý stolec, jakožto instituci, která nemá právo zasahovat do politické debaty o evropské integraci: „Jak již říkal Pavel VI, není zodpovědností Svatého stolce, podílet se na politickém utváření evropské spolupráce, ač vzájemná komunikace je samozřejmě potřebná. Řešení takových komplexních problémů [tj. podoby evropské integrace, pozn. V.K.] je záležitostí politiků a odborníků, kteří byli zvoleni či jmenováni příslušnými orgány.“⁹⁶ Jan Pavel II. se během svého pontifikátu skutečně k technickým otázkám integrace nevyjadřoval. Apeloval pouze na přijetí křesťanských kořenů a mírové soužití mezi státy. Určitou výjimku tvořila otázka rozšiřování ES, do níž se papež zapojil, jelikož

⁹¹ Giovanni Paolo II, „La visita al parlamento Europeo“, odst. 9.

⁹² Ibid., odst. 9.

⁹³ Giovanni Paolo II, „Incontro di Giovanni Paolo II noc il mondo della cultura nel teatro San Carlo“, La Santa Sede, odst. 3, staženo 25.4.2017, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1990/november/documents/hf_jp-ii_spe_19901109_cultura-napoli.html.

⁹⁴ John Paul II, „To members of the Economic and Social Committee of the European Communities“, Official Site of The Holy See, staženo 25.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/march/documents/hf_jp-ii_spe_19790322_com-europee.html.

⁹⁵ Giovanni Paolo II, „Visita alla Sede della Comunità europea“, odst. 1.

⁹⁶ Giovanni Paolo II, „Al Consiglio Federale del Movimento Europeo“, odst. 3.

považoval začlenění zemí střední a východní Evropy do evropských struktur za prioritní. Jistou roli zde sehrál mimo jiné i papežův polský původ. K Delorově iniciativě se papež přímo nevyjádřil, ve všech svých projevech adresovaných evropskými institucím však zdůrazňoval křesťanské kořeny Evropy. Lze tak předpokládat, že Jan Pavel debatu o *duši Evropy* považoval za zbytečnou, jelikož tato *duše* již v Evropě existovala v podobě křesťanství, jehož principy měly evropské instituce přijmout za své.

Ačkoliv se papež k Delorově iniciativě oficiálně nevyjádřil, stojí za povšimnutí, že koncem roku 1991, tedy rok poté, co byla vyhlášena Delorova iniciativa, se konala speciální synoda o Evropě, jejímž hlavním tématem byla otázka evangelizace (tj. šíření, resp. obnova křesťanství) v Evropě. Na ní navázala ještě jedna synoda konaná v roce 1999, což jen poukazovalo na důležitost tématu pro církev.⁹⁷ Není cílem této práce zkoumat přímou souvislost mezi oběma událostmi (nutno podotknout, že synoda byla papežem oznámena při návštěvě na Velehradě již půl roku před Delorovým oficiálním vyhlášením iniciativy s odůvodněním, že Evropa po pádu Sovětského svazu vstupuje do nové éry). Je však zřejmé, že se papež obával vměšování do duchovních otázek ze strany ES, a to zvláště poté, co se očekávalo dokončení jednotného trhu koncem roku 1992 a otevřela se debata o nové podobě integrace zahrnující i oblast kulturní a hodnotovou.

Z hlediska obsahu iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* existovalo několik faktorů, které vedly k odlišnému názoru Jana Pavla II. na tuto iniciativu, než jaký měl Delors. Papež především viděl *duši Evropy* v křesťanství, nevnímal tedy potřebu vytvářet (nové) evropské hodnoty. Roli zde hrála i papežova snaha oddělit světské a církevní záležitosti, přičemž otázka hodnot přináležela, podle jeho názoru, náboženským komunitám. Otázka hodnot byla svou povahou záležitostí, která člověka přesahuje, a proto by se touto otázkou neměly zabývat světské (resp. evropské) instituce. Evropské společenství se nemělo snažit o politický mesianismus, o který usilovaly totalitní režimy ve Východním bloku (v tomto ohledu byly zřetelně přítomné papežovy polské kořeny). Dalším aspektem byl papežův apel na evropské instituce, aby se především snažily o začlenění zemí střední a východní Evropy do svých struktur. Jan Pavel II. preferoval rozšíření ES před prohlubováním spolupráce mezi současnými členy.

⁹⁷ „General information on the Synod“, Holy See Press Office, staženo 27.4.2017, http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/sinodo/sinodo_documentazione-generale_en.html.

Dále zdůrazňoval roli jedince (jeho svědomí) při vytváření identity a odmítal kulturní a hodnotovou nivelizaci. Skutečnost, že se papež k Delorsovi vůbec nevyjádřil, lze v neposlední řadě zdůvodnit papežovými prohlášeními o nevměšování se do jednání evropských institucí o podobě integrace.

3. Postoj církve k formě dialogu

„Potřebujeme srdce a duši. Dveře jsou otevřeny každému, kdo může srdce a duši nabídnout.“⁹⁸ Takto se Jacques Delors vyjádřil při setkání se zástupci protestantských církví pátého listopadu roku 1990. Těmito slovy dal jasně najevo, že je Evropská komise otevřena všem subjektům, které by mohly pomoci dát evropskému integračnímu procesu kulturní a duchovní rozměr. Iniciativa *Srdce a duše pro Evropu* byla založena na široké debatě, a tedy na širokém konsenzu, kterého by však nebylo možné dosáhnout bez ústupků a kompromisů. Ačkoliv byl Delors římsko-katolického vyznání, opakovaně zdůrazňoval, že jeho náboženské vyznání nemá vliv na formování jeho iniciativy a nepreferuje v této souvislosti žádné náboženství nebo církev. „Stejně tak [jako jsem neváhal přijet na synodu katolíků, pozn. V.K.] bych neváhal se zúčastnit jednání s protestanty, židy nebo muslimy.“⁹⁹ Tento postoj se skutečně promítl do formulování samotné iniciativy. Nejen, že Delors ve své výzvě otevřel dveře *každému* (vyjádřil například přání, aby se na podobě evropské duše podíleli i humanisté),¹⁰⁰ ale dal zároveň jasně najevo, že nepovažuje církev za „jediné strážce evropské spirituality a historie.“¹⁰¹ Na tomto postoji byly zřetelné Delorovy francouzské kořeny a uvažování v duchu laičité.

Výše zmíněná Delorova vyjádření a samotné nastavení formy dialogu bylo v naprostém rozporu s názory papeže Jana Pavla II., a tedy i oficiální politikou římsko-katolické církve. Papež soustavně kladl důraz na křesťanské kořeny Evropy a vybízel evropské instituce, aby se k nim přihlásily a řídily se podle nich.¹⁰² Kromě toho měl Jan Pavel II. velice zdrženlivý postoj vůči sekulárním uskupením a humanistům. Odmítal myšlenku, že člověk je vrcholem existence a středem veškerého bytí. „Člověk nemůže být ze své podstaty počátek a konec. Člověk není měřítkem věcí! Musí pochopit, že je

⁹⁸ Hogebrink, *Europe's Heart*, 11.

⁹⁹ Promluva J. Delorse na konferenci francouzských biskupů z 27. října 1989, s. 64.

¹⁰⁰ Burton, *The European Vision*, 195.

¹⁰¹ Hogebrink, *Europe's Heart*, 16.

¹⁰² Tento apel lze najít ve všech papežových projevech adresovaných evropským institucím.

nad ním něco, co jej přesahuje,¹⁰³ vyjádřil se Jan Pavel II. během své promluvy v Evropském parlamentu. Na základě těchto výroků se tak nedalo předpokládat, že by římsko-katolická církev oficiálně zahájila s humanisty debatu o duchovních kořenech Evropy. Nutno však podotknout, že původní jednání s Evropskou komisí probíhala s každou organizací zvlášť, a navíc ne na půdě evropských institucí. Zástupci Evropské komise (resp. FSU) navštěvovali semináře, debaty či jiné události, které byly pořádány jejich protějšky, tj. církvemi, humanisty apod. Evropská komise na počátku devadesátých let totiž nedisponovala pravomocemi, které by jí umožňovaly oficiálně organizovat takovéto akce a ještě navíc na půdě evropských institucí.¹⁰⁴ I z toho důvodu nebyl dialog až do roku 2005 formalizován.¹⁰⁵ Jednání v rámci iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* probíhala výhradně jakožto soukromá iniciativa J. Delorse, resp. FSU, které mu bylo přímo podřízeno.¹⁰⁶ Papež se však zpočátku nemusel obávat přímého dialogu (spojeného pravděpodobně s ostrou debatou) s humanisty, protože široká debata zahrnující všechny potenciální aktéry v rámci společných jednání začala až v roce 1994, kdy oficiálně vznikl program *A Soul for Europe*.¹⁰⁷ V úplných počátcích jednání o *duši Evropy* tak v dialogu s FSU figuroval pouze jediný aktér, se kterým by byla římsko-katolická církev nucena vést debatu, a sice protestantské církve. V této souvislosti lze počáteční nezapojení římsko-katolické církve vnímat i jako výsledek reálného fungování tzv. ekumenického hnutí. To usilovalo o spolupráci a jednotu napříč křesťanskými církvemi. Následující text zkoumá reálné fungování ekumenického hnutí, a zachycuje určité problematické skutečnosti, ve kterých se vnímání ekumenismu ze strany protestantských církví a římsko-katolické církve liší a které tak brání efektivnějšímu sblížení.

3.1 Obecné vnímání ekumenismu ze strany římsko-katolické církve

„[C]írkev, ustavená a uspořádaná na zemi jako společnost, subsistuje (*subsistit*, uskutečňuje se) v katolické církvi a je řízena Petrovým nástupcem a biskupy ve

¹⁰³ Johannes Paul II., „Predigt von Johannes Paul II.“, odst. 6.

¹⁰⁴ Lucian Leuştean, *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community* (Oxford/New York: Oxford University Press, 2014), 192.

¹⁰⁵ „Church-Eu Dialogue Under Article 17.3: Consensus-Seeking Instrument Or Power Strategy?“, *Politics And Religion* 7, č. 1 (2014): 148–50, <http://eds.a.ebscohost.com>.

¹⁰⁶ Leuştean, *Ecumenical Movement*, 196.

¹⁰⁷ Schlesinger, *The European Union and the Public Sphere*, 190–91.; Leuştean, *Ecumenical Movement*, 194.

společenství s ním. [...] Ovšem i mimo její organismus [tj. v jiných křesťanských církvích, pozn. V.K.] je mnoho prvků posvěcení a pravdy, které jako dary vlastní Kristově církvi vybízejí ke katolické jednotě.¹⁰⁸ Takto je zformulován v dokumentu *Lumen Gentium* jeden ze závěrů druhého vatikánského koncilu. Katolická církev viděla v ekumenismu úkol k dosažení jednoty církve. Ke znovusjednocení mělo podle jejího názoru dojít v katolické církvi.¹⁰⁹ Tento názor byl odlišný od postoje protestantských církví, které vnímaly ekumenické hnutí spíše jako snahu o vzájemný dialog a maximální spolupráci mezi křesťany, nikoliv jako proces slučování. Církev v protestantském vnímání nebyla ani tak organizací, jako spíše pojmem označujícím společenství lidí, které sjednocoval křest a víra v jednoho Boha: „Patřit do církve znamená žít ve spojení s Bohem skrze Ježíše Krista a pod vedením Ducha svatého.“¹¹⁰ To ve svém důsledku znamenalo, že protestantské církve kladly především důraz na víru v Boha a bylo věcí každého člověka, jak bude svou víru praktikovat. Naproti tomu římsko-katolická církev samotnou víru v Boha považovala za nedostačující pro jednotu mezi křesťany. V této souvislosti zdůrazňovala mimo jiné roli liturgie (tj. způsobu, jakým se slaví bohoslužba) spolu s učením (katolické) církve.

Se závěry druhého vatikánského koncilu v otázce ekumenismu se Jan Pavel II. ztotožnil. Ve svém dekretu o ekumenismu *Unitatis redintegratio* napsal: „[J]edině prostřednictvím katolické církve, která je všeobecným nástrojem spásy, je dosažitelná plnost všech prostředků spásy. Věříme totiž, že jedině apoštolskému sboru, v jehož čele stojí Petrův nástupce [tj. papež, pozn. V.K.], svěřil Pán všechno bohatství Nového zákona, k němuž se potřebují plně přivtěliti všichni, kdo už patří nějakým způsobem k Božímu lidu.“¹¹¹ Je však nutné podotknout, že Jan Pavel II. (stejně jako předchozí papežové) znovusjednocení v rámci římsko-katolické církve skutečně

¹⁰⁸ Jan Pavel II., „Lumen gentium“, La Santa Sede, odst. 8, 25.4.2017, http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html.

¹⁰⁹ „Der Papst ist das größte Hindernis“, *Spiegel*, 10. listopadu 1980, staženo 25.4.2017, <http://magazin.spiegel.de/EpubDelivery/spiegel/pdf/14326364>.; Pro doplnění je vhodné zmínit, že Protestantské církve ekumenismus vnímaly především jako sjednocování mezi protestantskými církvemi (spolupráce s římsko-katolickou církví byla druhořadá).

¹¹⁰ *Baptism, Eucharist and Ministry* (Geneva: World Council of Churches, 1982), 16, https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/i-unity-the-church-and-its-mission/baptism-eucharist-and-ministry-faith-and-order-paper-no-111-the-lima-text/@@download/file/FO1982_111_en.pdf.

¹¹¹ Jan Pavel II., „Unitatis redintegratio“, La Santa Sede, odst. 3, staženo 25.4.2017, http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_cs.html.

prezentoval jen jako svůj názor: „Poslední slovo v této věci bude mít Bůh. Chce, abychom s ním spolupracovali a plně mu důvěřovali, protože jedině on nás může dovést k jednotě, která bude odrážet jeho vlastní Boží jednotu v Otci, Synu a Duchu.“¹¹² Stěžejní činností pro dosažení jednoty měla být modlitba všech za jednotu křesťanů. Papež v tomto směru podporoval pravidelnou akci *Týden modliteb za jednotu křesťanů*. Jan Pavel II. se ale rezolutně se stavěl proti tzv. ireneismu, který hlásal, že klíčová je samotná skutečnost, že věříme v jednoho Boha. To, jak víru vyznáváme a jakých se držíme norem, je druhotné. V podstatě to byla myšlenka, kterou zastávaly protestantské církve. „Ať se nikdo nenechá oklamat názorem, že snaha o dokonalou jednotu ve víře [tedy i ve způsobu, jakým je praktikována, pozn. V.K.] je čímsi druhotným, nepovinným a okrajovým. Čímsi, co může být neustále odkládáno.“¹¹³ Papež nabádal katolíky, aby se za účelem dosažení konsensu s ostatní křesťany nevzdávali pokladů své katolické víry: „Opravdová ekumenická aktivita se zakládá na otevřenosti [...], ale v žádném případě to neznamená, že je třeba umenšovat rozsah pokladů víry, které [katolická, pozn. V.K.] církev hlásá.“¹¹⁴ Kromě modlitby měl každý katolík vést příkladný život tak, aby svému okolí ukazoval krásu katolické víry, což však nebylo vždy zcela dodržováno. Tím pověst římsko-katolické církve trpěla: „Neboť ačkoli má katolická církev celé bohatství Bohem zjevené pravdy a všechny prostředky milosti, přece její členové z nich nežijí s takovou horlivostí, jak by měli, takže se tvář církve jeví méně zářivá bratřím od nás odloučeným [označení pro protestanty, pozn. V.K.] i celému světu.“¹¹⁵

V oficiální politice římsko-katolické církve však všechny tyto faktory dohromady vedly k *de facto* pasivnímu postoji vůči ekumenismu.¹¹⁶ To dokládá i skutečností, že, ač měla v některých komisích své teology, nebyla katolická církev členem Světové rady církví (SRC). Tato instituce přitom pro protestanty představovala klíčovou ekumenickou

¹¹² John Paul II, „To the Delegates of the National Ecumenical Commissions“, The Holy See, staženo 25.4.2017, https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/november/documents/hf_jp-ii_spe_19791123_commissioni-ecumeniche.html.

¹¹³ John Paul II, „To the Delegates of the National Ecumenical Commissions“.

¹¹⁴ Ján Pavol II., „Redemptor hominis“, The Holy See, odst. 6, staženo 27.4.2017, http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/sk/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html.

¹¹⁵ Jan Pavel II., „Unitatis redintegratio“, odst. 4.

¹¹⁶ To však neznamená, že by neprobíhal mezi církvemi dialog a debata o teologických otázkách. Naopak, komunikace mezi církvemi byla od druhého vatikánského koncilu velice častá. Pro odlišné vnímání ekumenismu a jeho smyslu však v praktické rovině téměř nedocházelo k žádným viditelným výsledkům. Vztahy křesťanských církví se zabývá například publikace od A. Macka *History of the Ecumenical Movement*: Ellen A. Macek, „History of the Ecumenical Movement“, Catholic Association of Diocesan Ecumenical and Interreligious Officers, staženo 28.4.2017, <http://www.cadeio.org/documents/chapter1.pdf>.

platformu umožňující společnou debatu. Na evropské úrovni neměla římsko-katolická církev oficiálního zástupce v Ekumenickém centru, což byla společná platforma protestantských církví pro řešení evropských otázek a komunikaci s evropskými institucemi. Římsko-katolická církev měla naproti tomu vlastní ekumenický orgán, tzv. *Sekretariát pro podporu jednoty křesťanů*, založený roku 1960. Na evropské úrovni žádný oficiální orgán tohoto druhu římsko-katolická církev neměla.¹¹⁷ S Evropským společenstvím katolická církev oficiálně komunikovala samostatně skrze standardní diplomatické struktury.

3.2 Fungování ekumenické spolupráce ve vztahu k ES

Římsko-katolická církev, spolu s Maltézskými rytíři, byla v období vzniku Delorovy iniciativy jedinou náboženskou institucí, která měla s Evropským společenstvím oficiální diplomatické styky.¹¹⁸ Kromě toho také disponovala řadou osobních kontaktů s evropskými politiky. Toto etablované postavení nenutilo římsko-katolickou církev do spolupráce s protestanty, kteří se přibližně od sedmdesátých let snažili utvořit jednotný názor na evropské otázky, aby tak vzrostl jejich význam před evropskými institucemi.¹¹⁹ V důsledku obou faktorů prakticky nedocházelo k formálním ekumenickým setkáním, která by se zabývala vztahem k ES. To však neznamenovalo, že mezi katolíky a protestanty neexistovala spolupráce. Naopak, vzájemná debata byla poměrně častá. Problém však byl v tom, že katoličtí delegáti nebyli oficiálními zástupci Svatého stolce, takže se společná prohlášení nedala považovat za oficiální stanovisko římsko-katolické církve. Tuto skutečnost velice dobře zachycuje případ ekumenické konference v Roehamptonu.

Roehamptonská konference konaná v roce 1974 byla vyvrcholením dosavadní spolupráce mezi *Katolickou kanceláří pro informace a iniciativu v Evropě* (OCIPE) a protestantskými subjekty, tj. *Ekumenickým centrem* a *Výborem pro křesťanskou zodpovědnost za spolupráci v Evropě* (CCREC).¹²⁰ Tématem konference byl vzájemný vztah křesťanů a Evropského společenství. Ačkoliv nebylo dosaženo konkrétních závěrů, jak by církve měly fungovat na evropské úrovni, byla přesto konference velice významná.

¹¹⁷ Existovala řada neformálních uskupení, které spravovaly mnišské řády – hl. jezuitské OCIPE. Ty však nereprezentovaly oficiální politiku církve (viz dále).

¹¹⁸ Schlesinger, *The European Union and the Public Sphere*, 193.

¹¹⁹ Problematikou vztahů protestantských církví k ES se podrobněji zabývá W. Burtonová: Burton, *The European Vision*.

¹²⁰ Burton, *The European Vision*, 59.

V závěrečné zprávě bylo napsáno: „Silně doporučujeme příslušným organizacím, zejména OCIPE a EECCS, aby zintenzivnily svou činnost v duchu tématu konference [tj. zintenzivnily svou činnost ve vztahu k ES, pozn. V.K.]“¹²¹ V praxi to znamenalo, že se tyto organizace měly více soustředit na svým způsobem *politickou* debatu s evropskými institucemi. Doposud byla jejich hlavním úkolem pastorační péče o věřící evropské politiky pobývajících v Bruselu, tj. sloužit pro ně mše a vykonávat jiné církevní rituály. Za účelem politické debaty s evropskými institucemi vznikla pracovní skupina s názvem *Groupe Finalités*, která měla vytvářet a prezentovat názor církví na to, jaké by si mělo Evropské společenství stanovit v evropské integraci priority a cíle.¹²² Pracovní náplň *Groupe Finalités* výrazně korespondovala s obsahem pozdější Delorovy iniciativy. Důležité je zmínit skutečnost, že v čele této pracovní skupiny stanul jezuita z OCIPE (tedy katolík), Jean Weydert. Nabízí se tak otázka, proč se katolíci oficiálně nezapojili do Delorovy iniciativy, když již měli s podobným projektem v podobě *Groupe Finalités* zkušenost. Důvod spočíval právě v oné oficialitě, kterou určoval papež (resp. Svatý stolec). Jean Weydert nebyl ani apoštolským nunciem (tj. vatikánským diplomatem) ani papežovým delegátem, ale byl ředitelem OCIPE. Tento jezuitský orgán nebyl přímo závislý na Svatém stolci. Jeho aktivity byly do velké míry považovány za čistě soukromou činnost jezuitského řádu, která nereprezentovala oficiální politiku Svatého stolce. Významný katolický biskup Huot-Pleuroux v souvislosti s ekumenickou aktivitou jezuitů na evropské úrovni prohlásil: „Jezuité nejsou katolická církev!“¹²³ Obdobná situace nastala v případě *Komise biskupských konferencí Evropského společenství* (COMECE), která se nakonec zapojila do Delorovy iniciativy, ale nereprezentovala oficiální politiku římsko-katolické církve jako celku.¹²⁴

3.3 Komunikace protestantských církví a katolické církve s evropskými institucemi a mezi sebou navzájem

Významnou oblast, ve které se protestantské církve odlišovaly od římsko-katolické církve představoval způsob komunikace s evropskými institucemi. Komunikace římsko-katolické církve vycházela z principu, že oficiální linii její politiky

¹²¹ Burton, *The European Vision*, 60.

¹²² *Ibid.*, 60.

¹²³ *Ibid.*, 191.

¹²⁴ Národní biskupské konference neměly kompetence reprezentovat oficiální postoj celé římsko-katolické církve: Burton, *The European Vision*, 35.

a učení udává papež. Tato skutečnost měla tu výhodu, že evropské instituce při komunikaci s jejími představiteli dostávali obsahově shodné informace. To římsko-katolické církvi, jakožto partnerovi s jednotnými (oficiálními) postoji, dodávalo na vážnosti. Na druhou stranu byly s takovýmto způsobem fungování spojeny určité obtíže, které se projevovaly jak v komunikaci s FSU, tak v komunikaci s protestantskými církvemi. Římsko-katolická církev především nebyla schopná pružně reagovat na dynamický vývoj (nejen) v politikách evropských institucí. Tím, že oficiální politiku formoval papež, se oficiální zástupci římsko-katolické církve nemohli *de facto* aktivně zapojovat do jakýchkoliv debat, které by měly za výsledek něco nového. Veškeré nové skutečnosti musely schválit vyšší církevní instance, případně se k nim vyjádřil papež ve svých encyklikách. Stručně řečeno, zástupci římsko-katolické církve vycházeli na jednáních buď z existujících encyklik, které považovali za závazné (takže byli méně svolní ke kompromisům) nebo v případě něčeho nového museli počkat na vyjádření z vyšších míst církevní hierarchie.¹²⁵

Neschopnost pružně reagovat byla v přímém kontrastu s fungováním protestantských církví. Výstižně tento rozdíl v obecné rovině charakterizoval Marc Lenders, sekretář *Evropské ekumenické komise pro církve a společnost* (EECCS). Ten mimo jiné poukázal na význam *Světové rady církví*: „Nekatolické ekumenické orgány disponovaly při jednáních [s katolíky i FSU, pozn. V.K.] určitou mírou volnosti, na rozdíl od katolických institucí. Světová rada církví [autor dále píše jen SRC, pozn. V.K.] má od členských církví udělenou pravomoc zaujímat stanoviska, která však nejsou pro členy závazná. Tento 'ekumenický prostor' je klíčovým předpokladem pro vytvoření podmínek vhodných ke hledání shodného názoru. [...] V rámci katolické církve neexistoval žádný orgán, který by svým fungováním připomínal SRC.“¹²⁶ Lenders poukazoval i na určitou paralelu ve způsobu fungování protestantských církví a evropských institucí. V tomto ohledu zdůraznil význam EECCS: „Tento přístup [Delorova snaha zapojit co nejvíce aktérů a hledat společný konsensus, pozn. V.K.] byl velice příznivě nastaven nekatolickým církvím ve smyslu formy spolupráce s evropskými institucemi.“¹²⁷ Uvedení Delorovy iniciativy probíhalo velice podobně jako jakákoliv jiná prezentace nové politiky, tj.: ze strany Evropské komise vzešel návrh na novou legislativu, ale předtím, než Rada ministrů došla ke společnému rozhodnutí, probíhalo období debaty napříč všemi

¹²⁵ Burton, *The European Vision*, 192.

¹²⁶ *Ibid.*, 191-192.

¹²⁷ *Ibid.*, 192.

relevantními orgány. V případě Delorsově iniciativy uměly protestantské církve skrze EECS (a podobné organizace) toto období mezi návrhem EK a rozhodnutím Rady efektivně využít pro své vlastní konzultace, kdy komunikovaly i s politickými subjekty. Pro takovéto fungování neměla římsko-katolická církev na oficiální úrovni žádné prostředky ani struktury. Nadto byla pevně svázána svým sociálním učením, které bylo postaveno mimo prostor veřejné debaty. Proto mohla římsko-katolická církev pouze reagovat na již vzniklou skutečnost, nikoliv se aktivně podílet na vznikání konkrétní skutečnosti.

„Způsob, jakým SRC fungovala, se ukázal velice vhodným v kontextu dialogu s evropskými institucemi. V konečném důsledku se totiž jednalo o princip subsidiarity, který byl pro pluralitní debatu klíčový,“¹²⁸ prohlásil Lenders a poukazoval na skutečnost, že zatímco římsko-katolická církev byla řízena centrálně z Říma, protestantské církve vedly víceúrovňovou debatu (tj. na úrovni národních církví a na úrovni SRC). Hlavní slovo v těchto debatách měly národní struktury a pouze otázky, u kterých to bylo vhodné či nutné, se řešily na mezinárodní úrovni, ať již v rámci SRC nebo EECCS.¹²⁹ Tato forma fungování byla skutečně velice podobná způsobu, jakým fungovaly evropské instituce ve vztahu k národním vládám. Protestantské církve tak měly nepochybně velkou výhodu v tom, že pro ně způsob, jakým komunikovaly s FSU nebo s Delorse, nebyl nijak nový nebo překvapující. Římsko-katolická církev nebyla na takovou formu dialogu nastavená. Dosud s evropskými institucemi komunikovala buď na neformální bázi osobních vztahů mezi politiky a církevními představiteli nebo skrze diplomatické struktury. Tímto způsobem chtěla komunikovat římsko-katolická církev i nadále.¹³⁰ To dokazuje koneckonců i skutečnost, kterou popsal Delors ve svých pamětech, když si postěžoval, že v jeho snahách navázat kontakt s římsko-katolickou církví byl vždy odkázán na papežského nuncia, jakožto oficiální orgán římsko-katolické církve při ES.¹³¹ Církev neměla zájem dát evropskému projektu duši, a proto odkazovala Delorse na nuncia, čímž dávala najevo fakt, že se ním hodlá komunikovat jako stát (tj. Vatikán), nikoliv jako církev ve smyslu duchovní organizace.

¹²⁸ Burton, *The European Vision*, 193.

¹²⁹ *Ibid.*, 192.

¹³⁰ Osobními vztahy se zabývala mj. má ročníková práce: Kubiš, „Formování evropské integrace“.; Diplomatickými vztahy papežského nuncia se zabývá např.: Schlesinger, *The European Union and the Public Sphere*, 191-93.

¹³¹ Hogebrink, *Europe's Heart*, 31.

3.3.1 Fungování protestantských církví ve vztahu k ES

Snaha o aktivní spolupráci s Evropskými institucemi nebyla u protestantských církví, resp. Světové rady církví vždy přítomná. Až do šedesátých let dvacátého století byl generální sekretářem SVC Willem Visser 't Hooft, který vedl SVC v poněkud konzervativnějším duchu a kladl důraz především na teologickou debatu. Odmítal reakční tendence, které odmítaly jakoukoliv změnu, ale současně se stavěl zdrženlivě vůči nekritickému modernismu. V tomto ohledu si někdy rozuměl více s katolíky než s protestanty, jak sám poznamenal ve svých pamětech: „Často se mi stávalo, že jsem se názorově shodoval více s katolickými teology, kteří se, stejně jako já, snažili vyložit křesťanskou nauku tak, aby byla srozumitelná současnému člověku. Tento výklad však měl být založený na pečlivém studiu Bible. Neshodoval jsem se s ultrakonzervativními teology, kteří tvrdošjně lpěli na starých pořádcích, ale rovněž jsem se neshodoval s těmi, kteří chtěli křesťanství za každou cenu přizpůsobit moderním trendům ve společnosti.“¹³² Jinými slovy, církve tu nebyly samy pro sebe (což by byl důsledek ultrakonzervativního postoje) ani pro to, aby sloužily člověku (což by byl důsledek liberálního postoje), ale měly sloužit Bohu. Služba Bohu nicméně, podle Hooftova názoru, ve svém důsledku znamenala i službu člověku, avšak ne ve smyslu, jak ji vnímali liberální křesťané. Taková služba by vycházela z vědomí toho, že středem všeho je Bůh a nikoliv člověk. V Hooftově názoru lze vidět určitou paralelu s názory papeže Jana Pavla II.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let však došlo k výrazné změně ve fungování SVC. Willema Visser 't Hoofta vystřídal v pozici generálního sekretáře Světové rady církví (SVC) Američan Eugene Carson Blake. Obměna vedení v SVC byla poznamenána společenskými nepokoji v Evropě a Spojených státech. Zejména mladá generace se bouřila proti dosavadním pořádkům a chtěla dosáhnout nové lepší společnosti. Řada členů SVC byla sama ovlivněna tímto společenským proudem.¹³³ V důsledku toho se SVC začala zapojovat do širšího dialogu a usilovala o aktivní debatu s nenáboženskými subjekty: s vědci, politiky, filosofy a podobně. Cílem debat mělo být nalezení širokého konsensu a dosažení co největší harmonie ve společnosti. W. Hooft tuto aktivitu SVC kriticky charakterizoval jako plnou

¹³² Willem Adolph Visser 't Hooft, *Memoirs* (Geneva: WCC Publications, 1987), 338. Nutno však podotknout, že i v katolických kruzích byli lidé, kteří byli ultrakonzervativní nebo naopak velmi liberální. Hooft tuto skutečnost ve svých pamětech také zmiňuje (Hooft, *Memoirs*, 337–38.).

¹³³ Paul Abrecht, recenze knihy *Memoirs*, W. A. Visser 't Hooft, *Ecumenical Review* 40, (1988): 539–43. <http://eds.b.ebscohost.com>.

„přespřílišné angažovanosti, revolučního aktivismu, naivního idealismu a nekritického propojování ideologických záležitostí s teologickými.“¹³⁴ Ve svých pamětech vyslovil obavy, že by takový trend ve fungování SVC mohl vést k upozadění Boží autority, jen aby církve byly více otevřené světu: „V současné době je církev příliš často vnímána jako by to byla spirituální čerpací stanice. Člověk si stanoví cíl a u církevní pumpy získá potřebné 'palivo'. Vy [členové SVC a členských církví, pozn. V.K.] považujete církev za nástroj, který vám má pomoci k dalšímu rozvoji či emancipaci, k upevnění zákona či realizaci utopických představ. Ale církev patří Ježí Kristu a jako taková má sloužit k dosažení jediného cíle: Božího království.“¹³⁵ Ač se Hooft k nové orientaci (jak tuto změnu sám nazýval) stavěl poněkud kriticky, nepodařilo se mu trend v SRC zvrátit.

Ve vztahu k Evropskému společenství se otevřenost protestantských církví viditelně projevila roku 1982 na konferenci v Interlakenu s názvem *Poslání církví v Západní Evropě*. V rámci této konference došlo k významné restrukturalizaci stávajících sub-organizací. Byla finalizována podoba orgánu, který byl pojmenován příznačně *Network* (česky *Sít'*). *Sít'* sdružovala všechny organizace, které udržovaly kontakt s evropskými institucemi.¹³⁶ Mezi tyto organizace patřilo například *Ekumenické centrum* nebo *Evropská komise pro církve a společnost* (EECCS). Cílem tohoto sloučení pod jednu organizaci bylo mj. dosáhnout efektivnější spolupráce s evropskými institucemi tak, aby byl názor protestantských církví více slyšet. Kromě snahy o lepší propagaci názorů v duchovních (resp. etických) otázkách začaly protestantské církve vést s evropskými institucemi dialog i v oblasti světských otázek. V této souvislosti bylo významné tzv. *EcoTheo* a *Ekumenická asociace ředitelů akademií a laických center*. *EcoTheo* byla pracovní skupina, která zahrnovala protestantské teology a ekonomy, *Ekumenické asociace* sdružovaly laickou veřejnost z akademické oblasti.

Další významnou událostí bylo generální shromáždění EECCS v červnu roku 1990 v Ženevě. Jednalo se o další významnou událost, která napomohla protestantským církvím lépe zformovat vlastní vztah k ES. Téma shromáždění znělo *Nové problémy pro Evropské společenství ve světle změn v Evropě* a jeho výsledkem byly kromě jiného tři klíčové vize, o které měly církve usilovat. Zaprvé, protestantské církve se měly otevřít dialogu s odlišnými kulturami (resp. vyznáními), jelikož samy měly historickou zkušenost jako „menšiny existující v prostředí, ve kterém dominovala odlišná

¹³⁴ Abrecht, recenze knihy *Memoirs*, 542.

¹³⁵ Hooft, *Memoirs*, 367.

¹³⁶ Burton, *The European Vision*, 85.

kultura [resp. náboženství, pozn. V.K.],¹³⁷ a tato zkušenost jim dávala schopnost tolerance vůči jiným kulturám (resp. náboženstvím či vyznáním). Z druhého, církve měly podporovat přenesení určitých pravomocí na evropskou úroveň, aby byl v Evropě zachován mír. „Lpění na národní identitě nebo na křesťanských kořenech Evropy jsou názorové proudy, které jsou svou povahou málo nakloněné kompromisům, což může vést ke konfliktům a zhoršení bezpečnostní situaci v Evropě.“¹³⁸ Zatřetí, protestantské církve byly vyzvány, aby usilovaly o širokou debatu ve všech oblastech lidské činnosti. Do této debaty měli být zapojeni nejen představitelé církví, ale i odborná a laická veřejnost, a to nejen protestantského vyznání: „Tento dialog nesmí zůstat uvnitř zdí církve, ale musí oslovit celou společnost.“¹³⁹ Všechny tyto závěry byly velice blízké Delorsovu uvažování, není proto nijak překvapivé, že se protestantské církve bez větších problémů zapojily do Delorsovy iniciativy *Srdce a duše pro Evropu*.

Z hlediska nastavení dialogu v rámci Delorsovy iniciativy by byla vyjednávací pozice římsko-katolické církve horší než v případě protestantských církví, kterým byl způsob komunikace Evropské komise (resp. FSU) mnohem bližší. Horší vyjednávací pozice římsko-katolické církve byla dána dvěma aspekty: zaprvé, katolíci neměli rozvinuté orgány pro komunikaci s protestantskými církvemi. Příčinou bylo samotné vnímání ekumenického dialogu. Římsko-katolická církev v ekumenismu viděla, stručně řečeno, způsob, jak přivést protestanty zpět ke katolicismu. Bylo tak možné hovořit o snahách katolické církve o *znovusjednocení* než o snahách o jednotu s protestanty ve smyslu rovnoprávné spolupráce. Druhým aspektem, který by zhoršoval případnou vyjednávací pozici římsko-katolické církve, byl samotný způsob jejího fungování. Zatímco protestantské církve vedly víceúrovňovou debatu, kde hlavní slovo měly národní církve, římsko-katolická církev fungovala zcela obráceně. Její oficiální politiku utvářel papež centrálně. To mělo za následek nižší schopnost reagovat na dynamicky se vyvíjející debatu. Protestantské církve naproti tomu byly schopné reagovat pružně, jelikož se jejich způsob kooperace do značné míry podobal fungování evropským institucím, kdy se rozhodování o všech otázkách řešilo na principu subsidiarity.

¹³⁷ Burton, *The European Vision*, 124.

¹³⁸ *Ibid.*, 124.

¹³⁹ *Ibid.*, 125.

Závěr

Hypotéza, že se římsko-katolická církev do iniciativy *Srdce a duše pro Evropu* nezapojila z důvodu, aby tím neutrpěla její pověst, se nepotvrdila.

Ač by se na první pohled mohlo zdát, že římsko-katolická církev mohla využít Delorsovu iniciativu pro efektivnější šíření svého učení, nestalo se tak. Příčiny zdrženlivého postoje římsko-katolického církve vůči Delorsově iniciativě *Srdce a duše pro Evropu* byly dvojí povahy, obsahové a formální. Z hlediska obsahu byla iniciativa v rozporu s postojem Jana Pavla II. vůči evropské integraci. Podle jeho názoru měly evropské instituce podporovat mírové soužití v Evropě, napomáhat ekonomické prosperitě kontinentu a usilovat o začlenění států bývalého Východního bloku. V hodnotové a kulturní oblasti, na kterou Delorsova iniciativa cílila, nepovažoval papež evropské instituce za kompetentní subjekty. Naopak, evropské instituce (zejména Evropská komise, jakožto hlavní představitel nadnárodní složky ES) neměly usilovat o proniknutí do této oblasti. Evropa podle papežova názoru nepotřebovala vytváření nových evropských hodnot, jelikož tyto hodnoty byly již dány křesťanskými kořeny Evropy. Aby tak byla evropská integrace úspěšná, bylo třeba se k těmto kořenům přihlásit a přijmout křesťanské hodnoty za své. V duchu této logiky považoval Jan Pavel II. duchovní oblast jako výlučnou záležitost církve. Kromě toho, že papež nepovažoval za nutné nově definovat evropské hodnoty, varoval před negativními důsledky snahy o definování hodnot člověkem. Člověk nemohl podle papežova názoru definovat hodnoty a morální principy na základě debaty a kompromisů, jelikož se jednalo o záležitosti, které člověka ze své podstaty přesahovaly. Člověk měl usilovat o vyšší dobro, které by nebylo výhodné jen pro něj, ale pro všechny. Tento silný apel na transcendentální uvažování člověka hrál u papeže zvláštní význam. Jan Pavel II. pocházel z Polska a zřetelně vnímal snahy tamějšího totalitního režimu o politický mesianismus. Viděl také, že tyto snahy o politický mesianismus vedly k tyranii, kdy si vládnoucí PSDS pod heslem, že dělá vše pro lid, prosazovala vlastní mocenské zájmy. Papež odmítal jakékoliv snahy o definování hodnot člověkem, jelikož by to nutně vedlo k prosazování vlastních zájmů. Z tohoto hlediska se Delorsova iniciativa pro Jana Pavla II. (a tedy oficiálně celou římsko-katolickou církev) jevila jako nepřipustná.

Roli v pasivitě římsko-katolické církve sehrála i skutečnost, že Delors jasně deklaroval, že chce dosáhnout co nejširší debaty, kde by katolická církev byla pouze jedním z mnoha subjektů. Vyjednávací pozice římsko-katolické církve by se tak netěšila

žádným privilegiím, jako tomu bylo v oblasti diplomatických vztahů (římsko-katolická církev byla *de facto* jedinou náboženskou organizací s diplomatickou misí u evropských institucí). Naopak, její pozice by byla horší především v porovnání s protestantskými církvemi, které byly zpočátku hlavními účastníky Delorovy iniciativy, jejichž model vzájemné komunikace (roli zde hrála *Světová rada církví* a *Ekumenické centrum*) byl velice podobný způsobu komunikace mezi evropskými institucemi a národními orgány. Delorova iniciativa byla pro římsko-katolickou církev značně problematická, protože byla svou pluralitní a víceúrovňovou formou dialogu v rozporu s hierarchickým fungováním římsko-katolické církve. Nutno podotknout, že se do Delorovy iniciativy později zapojilo katolické COMECE, které však v této věci nedisponovalo pověřením Svatého stolce. Nelze tak hovořit o oficiálním zapojení římsko-katolické církve do Delorovy iniciativy.

Summary

Suggested hypothesis that the Roman Catholic Church (RCC) did not participate in Delors' initiative because She feared negative effects on public opinion has not been proved.

At first glance, it could be expected that RCC would have joined Delors' initiative in order to promote its teaching. Two main reasons why RCC did not participate in the initiative were rooted in nature of the initiative's content and with set-up of the dialogue. From the perspective of content, Pope's different stance on the issue whether State should engage in spiritual affairs could be observed. European Community should aim at peaceful co-operation in Europe, economic solidarity and at enlarging itself by granting membership to states in Central and Eastern Europe. Defining *European values* was not their task because Europe, according to John Paul II, already had its values which were rooted in Christianity. To make European integration fully successful, one should realise and accept this fact and adhere to Christian principles. However, return to Christianity rather than struggle for new values was not the only reason relating to content of *Heart and Soul Initiative*. John Paul II generally warned against any efforts to put the man in the centre of existence. In his opinion, man could not be the merit of the ethical principles because he always tries to arrange them in favour of his own interests than in favour of common good. In this perspective, Pope's Polish roots played significant role. In Poland,

the totalitarian regime symbolised by *The Polish United Workers' Party* (PUWP) endeavoured to present itself as the only subject able to bring people everything they desire. Such struggle eventually led to tyranny, though. Based on these grounds, Pope rejected the idea that secular authority should define ethical principles and values.

From the perspective of the set-up of the dialogue, it was rather difficult for the RCC to accept the fact of being one of the many involved participants. The position of Catholic Church would not be given any privileges as it was in case of diplomatic relations (the Roman Catholic Church was in fact the only religious institution having diplomatic mission in Brussels). Moreover, the initiative was supposed to be based on multilateral debate comprising meetings held on different levels among different participants. Hierarchical structure of the Church with its rather theocratic ruling was incompatible with such multilateral form of dialogue at least because there were no representative structures within RCC to work on such basis. Needless to say, there was Catholic body (COMECE) which later joined Delors' initiative but since it has not official mandate by the Holy See, it cannot be said that the RCC officially joined the initiative *Heart and Soul for Europe*.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Baptism, Eucharist and Ministry. Geneva: World Council of Churches, 1982.
https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/unity-the-church-and-its-mission/baptism-eucharist-and-ministry-faith-and-order-paper-no-111-the-lima-text/@@download/file/FO1982_111_en.pdf.

Giovanni Paolo II. „Atto Europeistico a Santiago de Compostela.“ La Santa Sede. Staženo 20.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/november/documents/hf_jp-ii_spe_19821109_atto-europeistico.html.

Giovanni Paolo II. „Discorso di Giovanni Paolo II al Consiglio Federale del Movimento Europeo.“ The Holy See. Staženo 3.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1987/march/documents/hf_jp-ii_spe_19870328_movimento-europeo.html.

Giovanni Paolo II. „Discorso di Giovanni Paolo II durante la visita al parlamento Europeo.“ The Holy See. Staženo 25.4.2017. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881011_european-parliament.html.

Giovanni Paolo II. „Incontro di Giovanni Paolo II noc il mondo della cultura nel teatro San Carlo.“ La Santa Sede. Staženo 25.4.2017. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1990/november/documents/hf_jp-ii_spe_19901109_cultura-napoli.html.

Giovanni Paolo II. „Visita alla Sede della Comunità europea.“ The Holy See. Staženo 22.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1985/may/documents/hf_jp-ii_spe_19850520_european-comm-bruxelles.html.

Holy See Press Office. „General information on the Synod.“ Staženo 27.4.2017. http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/sinodo/sinodo_documentazione-generale_en.html.

Jan Pavel II. „Lumen gentium.“ La Santa Sede. Staženo 25.4.2017. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html.

Jan Pavel II. „Unitatis redintegratio.“ La Santa Sede. Staženo 25.4.2017. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_cs.html.

Jan Pavel II. *Centesimus Annus*. Praha: Zvon, 1996.
<http://www.farnoststrasnice.cz/doky/e-knihovna/centesimus-annus.pdf>.

Ján Pavol II. „Redemptor hominis.“ The Holy See. Staženo 27.4.2017. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/sk/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html.

Johannes Paul II. „An den Bundespräsidenten und andere Autoritären.“ Der Heilige Stuhl. Staženo 25.4.2017. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/speeches/1980/november/documents/hf_jp_ii_spe_19801115_presidente-bonn.html.

Johannes Paul II. „Ansprache von Papst Johannes Paul II. an die Organisation der Vereinte Nationen für Erziehung, Wissenschaft und Kultur (UNESCO).“ Der Heilige Stuhl. Staženo 8.4.2017. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/speeches/1980/june/documents/hf_jp-ii_spe_19800602_unesco.html.

Johannes Paul II. „Euntes in mundum.“ Der Heilige Stuhl. Staženo 22.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/apost_letters/1988/documents/hf_jp-ii_apl_19880125_euntes-in-mundum-universum.html.

Johannes Paul II. „Predigt von Johannes Paul II.“ Der Heilige Stuhl. Staženo 22.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/homilies/1987/documents/hf_jp-ii_hom_19870504_conceleb-spira.html.

John Paul II. „Address of His Holiness John Paul II to the young people of Gniezno.“ The Holy See. Staženo 8.5.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/june/documents/hf_jp-ii_spe_19790603_polonia-gniezno-giovani.html.

John Paul II. „Address of His Holiness John Paul II.“ The Holy See. Staženo 7.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1995/october/documents/hf_jp-ii_spe_05101995_address-to-uno.html.

John Paul II. „Homily of His Holiness John Paul II.“ The Holy See. Staženo 25.4.2017. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1979/documents/hf_jp-ii_hom_19790609_polonia-mogila-nowa-huta.html.

John Paul II. „To members of the Economic and Social Committee of the European Communities.“ The Holy See. Staženo 25.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/march/documents/hf_jp-ii_spe_19790322_com-europee.html.

John Paul II. „To the Delegates of the National Ecumenical Commissions.“ The Holy See. Staženo 25.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/november/documents/hf_jp-ii_spe_19791123_commissioni-ecumeniche.html.

John Paul II. „To the diplomatic corps accredited to the Holy See.“ The Holy See. Staženo 2.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1991/january/documents/hf_jp-ii_spe_19910112_corpo-diplomatico.html.

John Paul II. „To the European Commission and to the European Court of Human Rights.“ The Holy See. Staženo 20.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881008_human-rights.html.

John Paul II. „To the members of the Presidency office of the European parliament.“ The Holy See. Staženo 20.4.2017. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1979/april/documents/hf_jp-ii_spe_19790405_parl-europ.html.

Juncker, Jean-Claude. Úvodní příspěvek přednesený v rámci The Commission's Leadership and the Governance of Europe. Friends of Europe a Jacques Delors institut. Brussels. Jaro 2015.

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1993.

http://pmr.op.cz/upload/varia/KODEX_KANONICKEHO_PRAVA_1983.pdf.

Promluva J. Delorse na konferenci francouzských biskupů z 27. října 1989. JD-912, V36-D5. Historický archiv Evropské unie.

<http://archives.eui.eu/en/fonds/239188?item=JD-03.01.03-912>.

Vignon, Jérôme. „Carrefours Européens des Sciences et de la Culture.“ *Forward Studies Unit of the European Commission*. č. 1. (listopad 1995).

http://bookshop.europa.eu/en/carrefours-europ-ens-des-sciences-et-de-la-culture.-n-1-november-1995-pbCMAB95001/downloads/CM-AB-95-001-EN-C/CMAB95001ENC_001.pdf;pgid=GSPefJMEtXBSR0dT6jbGakZD0000FzvRCPx6;siid=_XCEnFW5zgqEnQyoWiMaOzecX7P4zFJq-6M=?FileName=CMAB95001ENC_001.pdf&SKU=CMAB95001ENC_PDF&CatalogueNumber=CM-AB-95-001-EN-C.

YouTube. „Jan Paweł II - Papież ważne słowa“ [video]. Staženo 5.5.2017.

<https://www.youtube.com/watch?v=fU02v-3Tsfw>.

Literatura

„Der Papst ist das größte Hindernis.“ *Spiegel*. 10. listopadu 1980.

<http://magazin.spiegel.de/EpubDelivery/spiegel/pdf/14326364>.

Abrecht, Paul. recenze knihy *Memoirs*, W. A. Visser 't Hooft. *Ecumenical Review* 40. (1988): 539–43. <http://eds.b.ebscohost.com>.

Burton, Win. „Dialogue with Religions, Churches and Humanisms – Issues.“ *Juntos pela europa*. Staženo 26.4.2017. <http://www.juntospelaeuropa.pt/documentos/autores-1/romano-prodi/37-a-soul-for-europe-1/file>.

Burton, Win. *The European Vision and the Churches: The Legacy of Marc Lenders*. Geneva: Globethics.net, 2015.

http://www.globethics.net/documents/4289936/17575651/GE_CEC_01_web_final.pdf/e32ba4bf-bca0-4368-a736-f74b7d61071a.

Delong, Marek „The approach of Pope John Paul II to European integration.“ *Politics and Society*, č. 8 (2011): 45–52.

http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Polityka_i_Spoleczenstwo/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8-s45-52/Polityka_i_Spoleczenstwo-r2011-t-n8-s45-52.pdf.

European Humanist Federation. „The Story of ‘Article 17’: Opposing special rights for churches in the EU.“ Staženo 25.4.2017. <http://humanistfederation.eu/our-work.php?page=no-to-special-rights-for-churches-in-the-EU>.

European Parliament. „The EU institutions and inter-religious dialogue.“ Staženo 28.5.2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/551340/EPRS_ATA\(2015\)551340_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/551340/EPRS_ATA(2015)551340_EN.pdf).

Euroskop.cz. „90. léta.“ Staženo 4.5.2017. <https://www.euroskop.cz/8889/sekce/90-leta/>.

Fossum, John Erik, a Schlesinger, Philip, eds. *The European Union and the Public Sphere: A Communicative Space In The Making?*. New York: Routledge, 2007.

Fountain, Jeff. „A Christian Europe(an): the forgotten vision of Robert Shuman.“ *Encounters Mission Journal*, č. 36. 11. března 2011. https://encountersmissionjournal.files.wordpress.com/2011/08/fountain_2011-03_schumann_and_europe.pdf.

Hogebrink, Laurens. *Europe's Heart and Soul: Jacques Delors' Appeal to the Churches*. Geneva: Globethics.net, 2015. http://www.globethics.net/documents/4289936/17575651/GE_CEC_2_web.pdf.

Houston, Kenneth. „Church-Eu Dialogue Under Article 17.3: Consensus-Seeking Instrument Or Power Strategy?.“ *Politics And Religion* 7. č. 1 (2014): 148–76. <http://eds.a.ebscohost.com>.

Chopra, Hardev Singh. *De Gaulle and European Unity*. New Delhi: Abhinav Publications, 1974.

Jan Pavel II. *Paměť a identita. Rozhovory na přelomu dvou tisíciletí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Jansen, Thomas. „Europe and Religions: the Dialogue between the European Commission and Churches or Religious Communities.“ *Social Compass* 47, č. 1 (1. března 2000): 103–12. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/003776800047001011>.

Kubiš, Vojtěch. „Příčiny dominantního vlivu křesťansko-demokratických stran na formování evropské integrace v poválečném období.“ Ročníková práce, Univerzita Karlova v Praze, 2016.

l'Histoire en citations. „Citation du jour.“ <http://www.histoire-en-citations.fr/citations/malraux-les-etats-unis-d-europe-se-feront-dans-la-douleur>. Staženo 23.4.2017.

Leuştean, Lucian. *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2014.

Macek, Ellen A. „History of the Ecumenical Movement.“ Catholic Association of Diocesan Ecumenical and Interreligious Officers. Staženo 28.4.2017. <http://www.cadeio.org/documents/chapter1.pdf>.

Martens, Wilfried. *Europe: I Struggle, I Overcome*. Dordrecht: Springer, 2008.

McCrea, Ronan. *Religion and the Public Order of the European Union*. New York: Oxford University Press, 2010.

Newbigin, Lesslie. „The Legacy of W. A. Visser 't Hooft.“ *International Bulletin of Mission Research* 16, č. 2 (13. září 2016): 78–82.
<http://www.internationalbulletin.org/issues/1992-02/1992-02-078-newbigin.pdf>.

Stan, Lavinia. *Church, State, and Democracy in Expanding Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Stemberger, Günter. *2000 Let Křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

Sternberg, Claudia. *The Struggle for EU Legitimacy: Public Contestation 1950-2005*. Palgrave Macmillan UK, 2013.

Šustrová, Petruška. „Jan PAVEL II. sluha sluhů Božích.“ Totalita.cz.
http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_pavelj_01.php. Staženo 20.4.2017.

Veber, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy: Od antických počátků do současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

Visser 't Hooft, Willem Adolph. *Memoirs*. Geneva: WCC Publications, 1987.

Weninger, Michael. *Europa Ohne Gott? Die Europäische Union Und Der Dialog Mit Den Religionen, Kirchen Und Weltanschauungsgemeinschaften*. Baden-Baden: Nomos, 2007.

Žák, Petr. „Proměny vztahu papežství k evropské integraci: Od Pia XII. k Benediktu XVI.“ *Mezinárodní vztahy* 47, č. 4 (2013): 67–88. <https://mv.iir.cz/article/view/744/792>.

Žák, Petr. „Svatý stolec, římskokatolická církev a evropská integrace: od Pia XII. k Benediktu XVI.“ *Doktorská disertace, Univerzita Palackého v Olomouci*, 2014.

Metodologické příručky

Kovář Blahoslav. *Obsahová analýza dokumentu*. Praha: UVTEI, 1974.